

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI

MAARİF YILLIKLARINA GÖRE ATATÜRK DÖNEMİNDE
DOĞU ANADOLU'DA EĞİTİM
(1923-1938)

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hazırlayan
Yakup KESKİN

Danışman
Doç. Dr. Önder DUMAN

Samsun-2017

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI

MAARİF YILLIKLARINA GÖRE ATATÜRK DÖNEMİNDE
DOĞU ANADOLU'DA EĞİTİM
(1923-1938)

Yüksek Lisans Tezi Çalışması

Yakup KESKİN

Danışman:

Doç. Dr. Önder DUMAN

Samsun-2017

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezi çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

10/03/2017

.....

Yakup KESKİN

TEZ KABUL VE ONAYI

Yakup KESKİN tarafından hazırlanan Maarif Yıllıklarına Göre Atatürk Döneminde Doğu Anadolu'da Eğitim (1923-1938) başlıklı bu çalışma, 10/03/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi Çalışması olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Önder DUMAN

İmza

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet AYDIN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Selim ÖZCAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

—/—/—

Enstitü Müdürü
(İmza ve Mühür)

ÖZET

MAARİF YILLIKLARINA GÖRE ATATÜRK DÖNEMİNDE DOĞU ANADOLU'DA EĞİTİM (1923-1938) Öğrencinin Adı: Yakup KESKİN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı,
Yüksek Lisans
03/2017

Danışman: Doç. Dr. Önder DUMAN

Bu çalışma da temel amaç eğitim yıllıklarından hareketle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan Atatürk'ün ölümüne kadar geçen zaman içerisinde Doğu Anadolu'daki eğitimin temel seyrini ortaya koymaktır. Çalışma da ana kaynak olarak Maarif Yıllıkları kullanılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden hemen her alanda olduğu gibi eğitim sahasında da iyi bir miras devralmamıştır. Mali imkânların oldukça kısıtlı olduğu bu dönemde hükümetler, tüm ülkede olduğu gibi Doğu Anadolu'da da eğitim imkânlarını geliştirmek üzere çalışmalar yapmışlardır. Bu kapsamda yeni okullar açılmış, mevcut okulların fiziki imkânları geliştirilmiş ve bölgeye öğretmen gönderilmiştir.

1923-1938 döneminde Doğu Anadolu'daki eğitim verileri bir bütün olarak değerlendirildiğinde harf inkılabı öncesi ve sonrası için farklı tespitler ortaya çıkmaktadır. 1928 yılında harf inkılabı ülke genelinde olduğu gibi Doğu Anadolu'daki eğitim açısından ciddi bir değişim ve dönüşümün miladı olmuştur. Bu dönemde bir taraftan halka yönelik millet mekteplerinin açılması ve ilk birkaç yıl yoğun bir kurs faaliyeti dikkati çekerken, örgün eğitime yönelik ciddi hamleler hayata geçirilmiştir. Nitekim bu çalışmaların sonucu olarak 1928 sonrasında önceki dönemden farklı olarak, bilhassa öğrenci ve okul bazında yıllar itibariyle önemli bir artış meydana gelmiştir. Bu olumlu duruma karşılık, her iki dönemde de neredeyse tüm bölgede kız çocuklarının okullaşma oranının oldukça düşük düzeyde kalması gibi bir negatif durumun da varlığına dikkat çekmektedir. 1928 sonrasında okul ve öğrenci adedindeki artışa karşılık bölgede yeterince öğretmen istihdam edilemediği de bir gerçektir. Pek çok vilayette tüm okul kademelerinde öğretmen artış oranı öğrenci artış oranının oldukça altında kaldığı dikkat çekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Millet Mektepleri 1, Harf İnkılabı 2, Eğitim 3.

ABSTRACT

According To The Annals Of Education, Training İn
Eastern Anatolia During The Period Of Atatürk
(1923-1938)
Yakup KESKİN

OndokuzMayıs University, Institute Of Education Sciences
Department Of Social Sciences Education
Branch, Graduate: 03/2017
Assoc.Dr.Önder DUMAN

The aim of this study is to reveal the basic course of education in Eastern Anatolia from the foundation of the Republic of Turkey to the death of Ataturk. The study used Maarif Annuals as the main source. The Republic of Turkey did not inherit a good heritage in education as it is in almost every area in the Ottoman Empire. In this period, where finanscial opportunities are very limited, governments have worked to improve educational opportunities in Eastern Anatolia as well as in all countries. Within this scope, new scholls were opened, the physical possibilities of the existing schools were improved and teachers were sent to the distirict.

When the education data in Eastern Anatia were evaliated as a whole during the period of 1923-1938, different determinations appeared before and after the letter reform. In 1928, as the letter reform was in the whole country, it was a serious change and transformation in terms of education in Eastern Anatolia. In this period,one side attracted attention to the opening of nationwide municipalities for the public and the intensive course activity for the first few years. As a matter of fact, after 1928, as a result of these studies, unlike the previous period, a considerable increase in student and school-based years has occurred. In contrast to this positive situation, there is also a negative situation in which the rate of schooling for girls in all regions in both periods is very low. It is also true that after 1928 the increase in the number of schools and students was not enough for the region. It is noteworthy that in many cities all school levels the rate of increase of teachers is well below the rate of increase of students.

KeyWords: Millet Mektepleri 1, Letters Revolution 2, Education 3.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nde 18.yy.ın sonlarından itibaren bir değişim ve dönüşüm arayışının var olduğu ve bu arayışın bir boyutunun da maarif sahasında gerçekleştiği rahatlıkla söylenebilir. Nitekim önce mühendishanelerin kurulması, ardından 19.yy.dan itibaren sırasıyla ortaokul düzeyinde rüştiyelerin açılması, Maarif Nezaretinin teşkili, öğretmen okullarının faaliyete geçirilmesi, mülkiyenin ve eş zamanlı olarak meslek okullarının öğrenci almaya başlaması, kız çocuklarının eğitim alacağı okulların faaliyete geçirilmesi, sultanilerin açılması ve II. Abdülhamit ile onu takip eden II. Meşrutiyet dönemindeki maarif sahasındaki diğer pek çok yenilikler bu değişim ve dönüşümün önemli parametreleri olmuştur. Cumhuriyet dönemine geldiğinde eğitim sahasındaki bu değişim ve dönüşüm arayışı devam etmiş, sırasıyla ifade edilecek olursa maarif kongresi, Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabulü ve uygulanması, aşamalı biçimde karma eğitime geçilmesi, yabancı uzmanların ülkeye daveti ve bunların hazırladıkları raporlar üzerinden bir gelecek provizyonu çizilmesi, harf inkılabı uygulaması ve millet mekteplerinin faaliyete geçirilmesi, okulların adedi ve fiziki imkânlarını artırma çabaları en dikkat çeken değişim ve dönüşüm hamleleridir. Eğitim sahasındaki bu dönüşüm ve değişim hamlesinin 1923-1938 dönemi, diğer bir ifadeyle Atatürk dönemindeki Doğu Anadolu boyutu bu tezin ana konusunu oluşturmaktadır. Tezin ana kaynağı esas itibariyle Maarif Vekâlet/ Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan maarif/kültür yıllıkları olup, bunun yanında vilayet yıllıkları, konu ile ilgili makaleler ve tetkik eserlerden de istifade edilmiştir. Tez, giriş ve iki bölüm olarak kurgulanmış olup, girişte Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte eğitim alanında değişim ana hatları ile özetlenmeye çalışılmıştır. Bölümlerde temel ayırım olarak 1928 harf inkılabı dikkate alınmış, birinci bölümde 1923-1928 döneminde Doğu Anadolu'daki eğitim verileri değerlendirilirken, ikinci bölümde 1928-1938 dönemindeki veriler incelenmiştir. İlköğretim, ortaöğretim-lise, mesleki eğitim ve halk eğitimi baz alınarak her bir vilayet için veriler yıllar itibariyle ele alınmış, verilerde okul, öğrenci ve öğretmen gibi üç önemli parametre gözetilmiştir. Tezde sürekli olarak vurgulanan Doğu Anadolu bölgesinden kasıt, sonradan 1941 yılında düzenlenen I. Coğrafya Kongresi'nde belirlenen sınırlar ve vilayetlerdir.

Tez süresince pek çok kimsenin maddi ve manevi yardımı görülmüştür. En başta tez konusunun belirlenmesi ve sonrasındaki tüm aşamalarda tarafıma yol gösteren danışmanım Doç. Dr. Önder Duman'a teşekkür ederim. Aileme ve mesai arkadaşlarıma gösterdikleri sabır ve iyi niyetleri ve de destekleri için müteşekkirim.

Yakup KESKİN

Trabzon 2017

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	I
TEZ KABUL VE ONAYI.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
TABLO LİSTESİ.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
CUMHURİYETİN İLANINDAN HARF İNKİLABINA KADAR DOĞU ANADOLU'DA EĞİTİM.....	6
1.1.Cumhuriyetin Devraldığı Eğitim Mirası.....	6
1.2.Cumhuriyet İlk Yıllarında Eğitim Alanındaki Yapısal Değişiklikler.....	7
1.3.Harf İnkılabına Kadar Olan Dönemde Doğu Anadolu'da Eğitim.....	8
1.3.1.Okul Öncesi Eğitim.....	8
1.3.2.İlköğretim.....	11
1.3.3.Ortaöğretim ve Lise.....	16
1.3.4.Mesleki Eğitim Okulları.....	20
1.3.4.1.İmam Hatip Mektepleri.....	20
1.3.4.2.Muallim Mektepleri.....	21
1.3.4.3. Akşam ve Sanat Mektepleri.....	22
İKİNCİ BÖLÜM.....	24
HARF İNKİLABINDAN ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜNE KADAR DOĞU ANADOLU'DA EĞİTİM (1928-1938).....	24
2.1.Türkiye'de Latin Harfleri Meselesi ve Latin Harflerinin Kabulü.....	24
2.2.Harf İnkılabı Sonrası Doğu Anadolu'da Eğitim.....	28
2.2.1.Okul Önce Eğitim.....	28
2.2.2.İlköğretim.....	29
2.2.3.Orta Öğretim ve Lise.....	36
2.2.4. Mesleki Eğitim ve Halk Eğitimi.....	43
2.2.4.1. Muallim Mektepleri (Öğretmen Okulları).....	43
2.2.4.2. Sanat Mektepleri.....	44
2.2.4.2.1 İpekböcekçiliği Mektebi.....	45
2.2.4.2.2 Dikiş, Nakış ve Terzilik Eğitimi.....	46

2.2.4.2.3 Kuran Kursları.....	47
2.2.5.Millet Mekteplerinin Faaliyetleri (1928-1935).....	48
2.2.6.Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler.....	66
SONUÇ.....	67
KAYNAKÇA.....	68
ÖZGEÇMİŞ.....	70

TABLO LİSTESİ:

Tablo 1: 1923-28 Yılları Arasında Doğu Anadolu'da Ana Okulları.....	9
Tablo 2: 1923-28 Yılları Arasında İlköğretim.....	12
Tablo 3: 1923-28 Yılları Arasında Ortaöğretim ve Lise.....	17
Tablo 4: 1923-38 Yılları Arasında İlkokul ve Yatı Mektepleri.....	30
Tablo 5: 1923-38 Yılları Arasında Ortaöğretim ve Lise.....	36
Tablo 6: 1928-29'dan 1933'e Doğu Anadolu'daki Liseler	41
Tablo 7: 1933-34'ten 1938'e Kadar Doğu Anadolu'daki Liseler	42
Tablo 8: 1932-33 Eğitim Öğretim Dönemi'nde Doğu Anadolu Nakış, Biçki, Dikiş ve Terzilik Yurtları.....	46
Tablo 9:1928-35 Yılları Arasında Beyazıt Vilayetinde Millet Mekteplerinin Faaliyeti.....	50
Tablo 10: 1928-35 Yılları Arasında Diyarbakır Vilayetinde Millet Mekteplerinin Faaliyeti....	51
Tablo 11: 1928-35 Yılları Arasında Elazığ Vilayetinde Millet Mekteplerinin Faaliyeti.....	52
Tablo 12: 1928-35 Yılları Arasında Erzincan Vilayetinde Millet Mekteplerinin Faaliyeti.....	53
Tablo 13: 1928-35 Yılları Arasında Erzurum Vilayetinde Millet Mekteplerinin Faaliyeti.....	55
Tablo14: 19328-35 Yılları Arasında Gaziantep Vilayetinde Millet Mekteplerinin Faaliyeti.....	56
Tablo 15: 1928-35 Yılları Arasında Hakkari Vilayetinde Millet Mekteplerinin Faaliyeti.....	57
Tablo 16: 1928-35 Yılları Arasında Kars Vilayetinde Millet Mekteplerinin Faaliyeti.....	58
Tablo 17: 1928-35 Yılları Arasında Malatya Vilayetinde Millet Mekteplerinin Faaliyeti.....	59
Tablo 18: 1928-35 Yılları Arasında Mardin Vilayetinde Millet Mekteplerinin Faaliyeti.....	61
Tablo 19: 1928-35 Yılları Arasında Muş Vilayetinde Millet Mekteplerinin Faaliyeti.....	62
Tablo 20: 1928-35 Yılları Arasında Siirt Vilayetinde Millet Mekteplerinin Faaliyeti.....	63
Tablo 21: 1928-35 Yılları Arasında Urfa Vilayetinde Millet Mekteplerinin Faaliyeti.....	64
Tablo 22: 1928-35 Yılları Arasında Van Vilayetinde Millet Mekteplerinin Faaliyeti.....	65

Tablo 23: 1933-34 Eğitim Öğretim Döneminde Doğu Anadolu'da Kütüphaneler.....66

KISALTMALAR

a.g.e : Adı Geçen Eser

a.g.m : Adı Geçen Makale

a.g.t : Adı Geçen Tez

Bkz : Bakınız

DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü

S : Sayı

s : Sayfa

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

vb. : ve benzeri

vs. : ve sair

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde eğitim sisteminin ilk aşamasını sıbyan mektepleri oluşturmaktaydı. Bu mekteplerin hocasına muallim, yardımcısına da kalfa veya halife denilmiştir. Sıbyan Mektepleri, çocuklara Kur'an okutmak, namaz kılma usullerini, namazda okunacak ayetleri ve duaları öğretmek ve biraz da yazı yazdırmak gibi üç önemli amaçla kurulmuşlardı¹. Anne ve babaların, çocuklarına dini öğretme isteği, sıbyan mekteplerinin yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Bu yüzden hemen hemen her mahallede açılmasından dolayı bu mekteplere, mahalle mektebi de denilmiştir.

Sıbyan mekteplerinde kız çocukları da erkeklerle birlikte eğitim görmekteydi. Bununla beraber sadece erkek veya kız çocuklarına ait sıbyan mektepleri de vardı. Sıbyan Mekteplerine başlama yaşı ile ilgili farklı rakamlar söz konusudur. Bu rakamı 5-10 yaş arası gösterenler olduğu gibi, 5-6 yaşları diyenler ve bu rakamı daha da aşağı çekenler vardır. Anadolu'da çocuklar daha çok 4 yaşında, İstanbul'da ise 5-6 yaşlarında mektebe verilirdi².

Sıbyan Mektepleri padişahlar tarafından yaptırıldığı gibi valide sultanlar ve hayırsever kişiler tarafından da yaptırılmıştır. Mesela, Sultan I. Murat'ın Bursa'da yaptırdığı Hüdavendigar Külliyesi³ ve Sultan II. Bayezid'in Amasya, Edirne ve İstanbul'da yaptırdığı aynı adları taşıyan Bayezid Külliyesi padişahlar tarafından kurulan ve içinde mektep barındıran külliyelerdir. Bazı mektepler ise kurucularının tayin ettiği bir kişiler ya da vasiyet yoluyla yakınları tarafından da yaptırılırdı. Sıbyan mektepleri, daha çok cami veya mescitlerin yanında inşa edilmiştir. Halil İnalçık, sadece İstanbul'da bu şekilde 219 caminin yanına yaptırılmış olan sıbyan mektebinden bahsetmektedir⁴.

Meşrutiyet dönemine kadar ilk tahsil için devlet bütçesinde herhangi bir harcama kalemi bulunmamaktaydı. Harcamalar vakıf gelirleri ve çocuklardan haftalık almak suretiyle yapılıyordu. Yetim ve fakir öğrenciler için vakıflar, harçlık ve giyim yardımında bulunabiliyorlardı. Mesela Mustafa Kemal Bey vakfiyesinde

¹Yücel Gelişli, *Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri*, 2002,s.38.

²Bayram Kodaman, *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*,1988,s. 58.

³Semavi Eyice, " Hüdavendigar Külliyesi ", *DİA*, XVIII, İstanbul,1998, s.s .290-295.

⁴Halil İnalçık, "İstanbul- Türk Devrimi", *DİA*, XVIII, İstanbul, 2000, s.227.

öğrencilere aylık 10 akçe harçlık, 60 akçe giyim yardımı yapılmaktaydı. Ayrıca bu yardımlar dışında ek olarak çocukları gezintiyeye götüren vakıflar da mevcuttu.

Sıbyan mektepleri sonrasında Osmanlı Eğitim sisteminin ikinci aşamasında rüştiyeler yer almaktaydı. Sıbyan mekteplerinin daha iyi öğretim veren üst sınıfları gibi düşünülen rüştiyeler, Tanzimat döneminde orta öğretimin en alt düzeyindeki okullar olarak eğitim sistemindeki yerlerini aldılar. Rüştiyeler esas itibarı ile mülkiye ve askeriye olmak üzere iki alanda eğitim vermekteydi. Mülkiye rüştiye mezunları daha çok devlet kademelerinde memur olarak istihdam edilirken askeri rüştiyeler ordunun subay ihtiyacını karşılamaktaydı. Tanzimat döneminde ilk zamanlarda sadece erkeklerin eğitime hizmet veren rüştiyelere, 1860'lerden itibaren kız rüştiyeleri de eklendi⁵.

Arapça "i'dad" kökünden türetilen idadi kelimesi "hazırlama" "hazırlamaya mahsus yer" anlamına gelir. İdadi kelimesi önceleri Tanzimat döneminin ilk yıllarına kadar Batı tarzında açılan okulların hazırlık sınıfları için kullanılmıştır. Ayrıca, Harp Okuluna ve Askeri Tıbbiyeye girmek isteyen gençlerin eksik bilgilerini tamamlayarak, onları bu okulların programlarını takip edebilecek bir seviyeye ulaştırmak amacıyla, bu okullar için açılan hazırlama sınıflarına da bu isim verilmiştir. İdadi terimi, 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesiyle açıklığa kavuşturulmuş ve ilk defa başlı başına orta öğretimin bir kademesi olarak ele alınmıştır. Bu eğitim müessesesi, yaşları 10-15 arası iptidai mektebi mezunu çocuklarla, yaşları 13-18 arasında bulunan rüştiye mezunu çocukların eğitimini ihtiva ediyordu. Gayrimüslim çocuklara da açık olan idadi mekteplerinin idaresi Maarif Nezaretine aitti. Bu mektepler çok amaçlı ve ücretliydi⁶. Bu okullardan mezun olacak çocukların hükümet dairelerinde istihdamı öngörülmekte ve ayrıca bu okulların yüksek tahsile kaynaklık teşkil etmesi beklenmekteydi. Yine ayrıca idadilerden Osmanlılık ilkesinin hayata geçirilmesi noktasında da çok şey bekleniyordu. Müslüman ve gayrimüslim çocuklarının aynı çatı altında eğitim aldıkları bu kurumlarda, çocukların Osmanlılık bilincini kazanmaları ve pekiştirmeleri hedefleniyordu⁷. İdadi mektepleri bu vazifeleri yerine getirebilecek şekilde

⁵Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 1997, s.s.143-144.

⁶*Maarif-i Umumiye Nizamnamesi*, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1286, M.33, s.13.

⁷Derya Demirel, *Osmanlı Devleti'nde Sultaniler ve İdadiler*, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s.153.

teşkilatlandırılmış ve ders programları da bu amaçlara uygun olarak “muhtelif gayeli” olarak düzenlenmiştir.

XIX. yüzyılın ikinci yarısı, Osmanlı Devleti'nin ilköğretim ile yükseköğretim arasında bir eğitim kademesi kurma çalışmaları ile doludur. Bu amaçla Maarif Nazırlığı bir taraftan ilk ve yükseköğretim arasında bir köprü kurmaya çalışırken; diğer taraftan Müslüman ve Hıristiyan bütün Osmanlı yurttaşlarına ortaöğretim düzeyinde ortak bir kültür ve eğitim vermek istiyordu. İşte bu amaca yönelik batı tarzında açılması düşünülen okullardan birisi de sultaniler olmuştur. Galatasaray Sultanisi 1868 yılında açılmasına rağmen, ertesi yıl yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde her şehir ve kasabada birer tane sultani açılması planlanmıştı. Ancak uzun yıllar Galatasaray Sultanisi tek kalmıştır. Hâlbuki sultaniler Müslim ve gayrimüslim ayırt edilmeksizin bütün Osmanlı vatandaşlarına bir arada eğitim vermeyi amaçlayan, tıpkı idadiler gibi Osmanlı birliğini hedefleyen okullar idi. Nizamnameye göre sultaniye hem rüştiye hem de idadi mezunları başvurabilmekteydi. Ancak rüştiye mezunu olarak sultaniye başlayan öğrenciler kısm-ı âdi adı verilen hazırlık sınıfına devam etmek zorundaydı. 9-12 yaşları arasındaki çocukların başvurabilecekleri sultanilerde kayıtların mutlaka dersler başlamadan önce yapılması kararlaştırılmıştı. Kayıtlar esnasında çocuğun ismi, babasının ismi ile sahip olduğu iş, din ve mezhebi, memleket ve ikamet ettiği yer gibi konular hakkında bilgiler yer almaktaydı⁸. Belirli bir ücret karşılığında öğrenci kabul eden Mekteb-i Sultani'nin en önemli özelliklerinden birisi de okulun öğrencilerinin elit tabakadan geliyor olmasıdır. 1911 yılına ait istatistiki bilgilerde yer aldığına göre; öğrenci velilerinin 58'i ulemadan, 355'i memur sınıfından, 103'ü tüccar sınıfından, 30'u zanaatkâr sınıfından ve 9'u da ziraat sınıfından oluşmaktaydı. Bu istatistiki bilgilerden de anlaşılacağı üzere öğrenciler maddi gücü yerinde olan aristokrat ailelerden gelmekteydi⁹.

Osmanlı eğitim sisteminin en üst kademesini medreseler teşkil etmekteydi. Arapça "de-re-se" kökünden türetilen medrese kelimesi, ders gösterilen yer anlamlarına gelir. İslam dininin doğuşuyla beraber cami ve mescitlerin yanında dini bilgilerin öğretildiği birer merkez olarak tesis edilmiştir. Medreseler, medeniyet

⁸*Düstur*, 1. Tertip, C.2, 1289, s.s 246-247.

⁹*Maarif-i Umûmiye Nezâreti, İhsaiyat Kalemi*. 1334. İstanbul: Matbaa-ı Âmire.

tarihinde sistematik şekil ve metotla öğretim yapan ilk kuruluş olarak kabul edilmektedir¹⁰.

Osmanlı Devleti'nde medreselerde eğitim hizmetleri parasızdı. Vakıflar eğitim ve öğretimin yanında öğrencilerin iâşe ve ibate ihtiyaçlarını da karşılıyordu. Bunların yanı sıra öğrencilerin günlük ihtiyaçları için belli bir miktar ücret de tayin edilirdi. Mesela, Süleymaniye Medresesi öğrencileri günlük iki akçe ücret alıyordu¹¹.

Vakıflar öğrencilere düzenli olarak verdikleri yardımlar dışında, medreselerde sakin oldukları zaman karşılığında yevmiyeler, hücre akçesi ya da hakk-ı sükna adıyla ödemeler yapıyorlardı. Bunların dışında mütevellî ve nazırın gözetiminde öğrencilere yaylakiye, bahariye ve nehariye adı verilen yan ödemeler de yapılabiliyordu¹².

Osmanlılar döneminde, orta ve yükseköğretimi gerçekleştiren medreselerin ilki Orhan Gazi tarafından kurulan ve İznik Orhaniye'si olarak bilinen medresedir. Bu medresenin yanı sıra Orhan Bey, Bursa'nın fethinden sonra manastırdan çevrildiği için Manastır Medresesi olarak bilinen medreseyi kurarak vakıflar tesis etti¹³. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethiyle başlayan yeni dönem, Osmanlı ilim hayatı ve medrese teşkilatı için önemli adımların atıldığı dönemdir. Fatih Kanunnamesinde Sahn-ı Seman olarak bilinen bu medreselere eski vakfiyesinde Medaris-i Semaniye denilmektedir. II. Bayezid, Amasya, Edirne ve İstanbul'da inşa ettirdiği ve kendi adını taşıyan üç önemli külliye içerisinde medreseler kurdu. İstanbul'daki müderrislik görevini şeyhülislamlara şart koşmasına rağmen, Şeyhülislamların yoğun işlerinden dolayı fiilen ders vermeleri mümkün olmayınca bir vekil¹⁴ vasıtasıyla derslerin işlenmesi yoluna gidildi. Fatih'ten sonra ikinci büyük örgütlenme Kanûnî zamanında gerçekleştirildi. Bu dönemde medreseler küçükten büyük sınıflara doğru yükselen on iki kademeli bir sistemde örgütlenmiş ve bu sistem imparatorluğun sonuna kadar sürmüştür¹⁵.

Osmanlı eğitim sisteminde tüm bunların dışında 19.yüzyılda itibaren pek çok okul açıldı. Bilhassa tazminattan sonra hem erkeklere hem de kızlara yönelik mesleki

¹⁰İsmet Parmaksızoğlu, "Medrese", *Türk Ansiklopedisi*, Ankara: c. XXIII, 1976, s.370.

¹¹Tahsin Özcan, "Osmanlı Devleti'nde Eğitim Hizmetlerinin Finansmanı", *Türkler*, X, 2002, s. 875.

¹²Mefail Hızlı, "Osmanlı Klasik Dönemde Medrese", *Türkler*, XI, 2002, s.431.

¹³Mehmet İpşirli, "Medrese", *DİA*, Ankara: XXVIII, 2003, s.327.

¹⁴Mehmet İpşirli, "Enderun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, s.s 183-184.

¹⁵İsmail Hakkı Uzunçarşılı, 1965: 33, *Bilim* 1998, s.s. 8-9.

eğitim veren okullar, azınlık ve yabancı okullar, ğretmen okulları ve bir yükseköğretim kurumu olarak Darlfnn hizmet vermeye başladı. Bu mevcut eğitim yapısı neredeyse aynen Cumhuriyet dönemine tevarüs etti.

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETİN İLANINDAN HARF İNKİLABINA KADAR DOĞU ANADOLU'DA EĞİTİM (1923-1928)

1.1.Cumhuriyetin Devraldığı Eğitim Mirası:

1923 yılı itibariyle Türkiye hemen her alanda harap vaziyette bir ülke devralmıştı. Siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarla beraber kültür ve eğitim sahasında da çok büyük sorunlar mevcuttu. Savaşlarda oluşan büyük kayıplar nedeniyle ülkede öğretmen, doktor, mühendis, sağlık memuru, yüksekokul mezunu vb. yok denecek kadar azdı. Yalnızca Çanakkale Savaşında iki yüz binden fazla kayıp verildiği düşünülürse ve diğer cephelerdeki kayıplar da buna eklenirse, durumun ne kadar kötü olduğu kolayca anlaşılabilir. Cumhuriyetin ilân edildiğinde nüfusun ancak % 13'ü okuryazardı. Okuryazar nüfusun ise sadece % 3'ünü bayanlar oluşturmaktaydı¹⁶.

Yalnızca kişi bakımından değil eğitim kurumları bakımından sayısal düşüklük açıkça görülebilmekte idi. Cumhuriyetin ilân edildiğinde Türkiye'de 4.894 ilkokul, 71 ortaokul, 23 lise, 9 fakülte ve yüksekokul mevcuttu. İlkokullarda 341.491, ortaokullarda 5.905, liselerde 1.241, meslek okullarında 6.547, yükseköğretimde 2.914 öğrenci, toplam 358.548 öğrenci vardı. Resmi ve genel okullarda 903 kadın, 8.162 erkek, toplam 9.065 öğretmen bulunmaktaydı. 1923'te genel bütçe 105.929.911 lira olmasına karşın, Maarif Vekâletinin 3.033.003 liralık ödeneği olduğunu görmekteyiz. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu sayısal verilerin dışında, eğitimin niteliksel özellikleri de düşüktür. Savaşlarda kaybedilmiş olan öğretmenlerin yanı sıra, mevcut eğitimcilerin mesleki formasyonlarının yetersiz ve öğretim programların çağdaş anlayıştan yoksun olduğunu görmekteyiz. Okul binalarının durumu ve ders araç-gereçlerinin eksikliği ve eğitimle alakadar olacak, merkez ve taşra örgütünün idari teşkilatlanmasındaki sorunlar, Türk eğitim sisteminin mevcut durumunu yansıtıyordu¹⁷.

¹⁶Yahya Akyüz, "Atatürk'ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", Uluslararası Atatürk Sempozyumu, Ankara1994, s.362.

¹⁷Bahattin Demirtaş, "Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler", Akademik Bakış, Cilt 1 Sayı: 2, 2008, s.157.

1.2. Cumhuriyet İlk Yıllarında Eğitim Alanındaki Yapısal Değişiklikler:

Cumhuriyet öncesi eğitim kurumları millî olmaktan uzaktı. Okullar, birbirine kapalı dikey kuruluşlar halinde üç kanal halindeydi. Mahalle mektepleri ve medreseler, Tanzimat okulları, kolejler ve azınlık okulları şeklinde üç grup okul mevcuttu. Bu üç kanalda üç ayrı görüşün, üç ayrı yaşam biçiminin, hatta üç ayrı çağın insanı yetiştirilmekteydi¹⁸. Dolayısıyla yekpare, türdeş bir eğitim programı tanzim etmek ve bunu uygulamak bir mecburiyetti.

Mustafa Kemal Paşa, 27 Ekim 1922'de İstanbul'dan gelen öğretmenlere seslenirken yeni dönemde eğitime verilecek önemi şu ifadelerle belirtmekteydi: *“Görülüyor ki bugün hepimizin en önemli, en verimli görevi Maarif İşleridir. Maarif işlerinde mutlaka başarılı olmak gerekir ve olacağız. Bir milletin gerçek kurtuluşu ancak bu şekilde olur.”*¹⁹.

Mustafa Kemal'in bu ifadeleri kısa bir süre sonra ete kemiğe büründü. 3 Mart 1924'de 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile değişim süreci başlatılmış oldu. Öğretimin birleştirilmesi anlamına gelen bu yasanın; eğitim sisteminin demokratikleştirilmesi ve lâikliğin eyleme dönüştürülmesi olmak üzere iki temel özelliği bulunmaktaydı. Söz konusu kanun ile ilk olarak Türkiye dâhilindeki tüm okullar Maarif Vekâlet'ine bağlandı. Ardından 1926'da çıkarılan “Maarif Teşkilatı Kanunu”, aslında Tevhidi-i Tedrisat Kanunu'nun kabulünden sonraki atılımlar için olduğu kadar, günümüze dek ulaşan tüm eğitim sisteminin temelini oluşturmuştur²⁰.

Tevhidi Tedrisat Kanunun yürürlüğe sokulması sonrasında 22 Mart 1926 yılında çıkarılan Maarif Teşkilatına Dair Yasa ile eğitimde örgütlenmeye yönelik önemli kararlar devreye sokuldu. Nitekim söz konusu yasaya göre;

-Türkiye'de hiçbir okulun Maarif Vekâletinin izni ve uygun görüşü alınmadan açılmayacak,

-Diğer bakanlıklara bağlı ortaöğretim kurumlarındaki öğretim programlarını da yapma görevi Maarif Vekâletine ait olacak,

¹⁸Kadir Çetin, H. Ömer Gülseren, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Stratejileri”, Milli Eğitim Dergisi, Sayı 160, Güz 2003, s.1.

¹⁹Ahmet Bekir Palazoğlu, *Atatürk İlkeleri*, Ankara, 1998, s. 259.

²⁰Galip Karagözoğlu, “Atatürk'ün Eğitim Savaşı”, Atatürk Araştırmaları Dergisi, C. II, S. 4, Kasım 1985, s.799.

²⁵ Özer Ozankaya, *Atatürk ve Laiklik*, İstanbul 1983, s. 259.

-Yerel yönetimlerce yürütülen meslekî teknik öğretim kurumlarının Vekâlet bünyesine alınacak,

- İlköğretim okullarının şehir, kasaba ve köylerde gündüzlü-yatılı olarak, ortaöğretim okullarının; liseler, ortaokullar, ilk öğretmen okulları ve köy ilk öğretmen okulları olarak düzenlenecekti. Ayrıca yasada yüksek ve orta öğretmen okullarına da yer verilmekte ve Vekâlet bünyesinde bir “Dil Heyeti” ile bilim ve uzmanlardan oluşacak Talim ve Terbiye Kurulunun oluşturulması öngörülmekteydi.

Kurumsallaşmaya yönelik bu kararlar hayata geçirilirken bir taraftan nitelikli bir eğitim için de çaba sarf dilmekteydi. Esasında bu konudaki çalışmalar Cumhuriyetin ilanı öncesinde başlanmıştır. Nitekim daha 1921 yılında, Ankara’da top seslerinin duyulduğu bir ortamda yapılan 1.Maarif Kongresi bu amaca yönelik ilk önemli girişim olma özelliği göstermektedir. Kongrenin eğitim tarihimiz içinde önemli bir yeri vardır. Bu kongre okul ve öğrenci durumunu gözden geçirmek, yapılması gereken çalışmaları belirlemek ve eğitime millî bir yön vermek amacıyla toplanmıştır. Bu şûraya yurdun her yanından gelen 250’den fazla erkek ve bayan öğretmen katılmıştır. Mustafa Kemal ise cepheden gelerek kongreyi açmış ve Millî Maarif Teşkilatının kurulmasını istemiştir. Şura’da;

- 1-Halkı eğitmenin devletin en önemli ve en verimli görevinin olduğu,
- 2-Köy öğretmenlerinin yetiştirilmesi,
- 3-İlkokul ve orta öğretim programlarının düzenlenmesi, kararları alınmıştır²¹.

1.3.Harf İnkılabına Kadar Olan Dönemde Doğu Anadolu’da Eğitim

1.3.1.Okul Öncesi Eğitim:

Vakıflara bağlı olarak açılan sıbyan mekteplerini, meslek kazandırmaya yönelik yönelik ıslahhaneleri ve kimsesiz çocukların barındığı darüleytamları Osmanlı dönemi okul öncesi eğitimin bir parçası olarak kabul etmek mümkündür. Nitelik itibariyle okul öncesi eğitimi tam olarak karşılayan anaokulların kuruluşu ise II. Meşrutiyet dönemine tekabül eder. 1913’te Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı

²¹Kadir Çetin, H. Ömer Gülseren, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Stratejileri”, Milli Eğitim Dergisi, Sayı 160, Güz 2003, s. 1.

Muvakkatı'nın çıkarılması ve 1915'te Ana Mektepleri Nizamnamesinin yayınlanması sonrası anaokulların sayısında önemli bir artış gözlenmiştir.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, 1923'te tüm Türkiye'de 38 vilayette 80 anaokulu mevcut olup, buralarda 5.880 çocuk eğitim görmekte ve 136 öğretmen görev yapmaktaydı²². Ancak aşağıdaki tablo 1'den de anlaşılacağı üzere 1923-1924 eğitim-öğretim döneminde, Doğu Anadolu'da sadece 4 vilayette; Diyarbakır, Gaziantep, Kars ve Malatya'da anaokulu mevcuttur. 1923-1924 eğitim öğretimde döneminde anaokullarda eğitim gören talebelerin cinsiyetleriyle ilgili kesin bilgi olmadığı için talebe sayısı yekun olarak verilmiştir. Tabloya bakıldığında en fazla öğrenci sayısının 309 öğrenci ile Gaziantep'te bulunduğu görülmektedir. Buna karşılık en az öğrenci ise Diyarbakır'dadır. Söz konusu tablonun ayrıntısı aşağıda verilmiştir:

Tablo 1: 1923-1928 Yılları Arasında Doğu Anadolu'da Anaokulları²³:

Vilayetler	Yıl	Okul Adedi	Anaokul	
			Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Diyarbakır	1923-24	1	40	2
	1924-25	1	59	?
	1925-26	1	90	1
	1926-27	1	92	2
Elazığ	1924-25	1	67	?
	1925-26	1	101	2
	1926-27	1	160	3
	1927-28	?	130	?
Gaziantep	1923-24	3	309	3
	1924-25	2	284	?
	1925-26	3	359	9
	1926-27	3	434	9
	1927-28	?	455	?

²² Önder Duman, *Gelenekten Moderniteye Samsun 1923-1950*, Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, No:6, 2014, s.79.

²³ *Maarif Vekaleti İhsaiyat Mecmuası*, 1923-1924 Ders Senesi, İstanbul: 1927, s.s 58,59.; *Maarif İstatistikleri (1923-1932)*, İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Devlet Matbaası, 1933, s.s 10-11; *İhsaiyat Mecmuası*, 1925-1926 Ders Senesi, İstanbul: 1927, s.142.; *Maarif Vekaleti 1926-1927 İstatistik Yıllığı*, Cilt 4, Devlet Matbaası, s.s 136-137; *Maarif İstatistikleri 1923-1932*, İstanbul: No:26, Devlet Matbaası, 1933, s.s 10-11.

Kars	1923-24	1	76	3
	1924-25	1	62	?
	1925-26	1	70	1
	1926-27	1	95	1
	1927-28	?	202	?
Malatya	1923-24	1	59	1
	1924-25	1	25	?
Urfa	1924-25	1	45	?
	1925-26	1	80	3
	1926-27	1	79	2
	1927-28	?	139	?

Tablodaki veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşmak mümkündür. 1924-1925 ders senesinde Doğu Anadolu’da anaokul sayısının bir önceki eğitim öğretim yılına göre Elazığ ve Urfa’da açılan okullarla birlikte 6’ya çıkmıştır. Bu dönemde en fazla anaokulu önceki dönemde olduğu gibi Gaziantep’tedir. 1925-1926 eğitim öğretim dönemine gelindiğinde Malatya’daki anaokulun kapandığı, buna karşılık Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Kars ve Urfa’daki okulların faaliyetine devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde okullarda en fazla öğretmenin görev yaptığı vilayet, 359 öğrencisi bulunan Gaziantep’tir. Buna en az öğretmen bulunan vilayetler Diyarbakır ve Kars’tır. 1926-1927 eğitim-öğretim dönemine gelindiğinde ise bölgedeki anaokulu adedinin değişmediği, yine Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Kars ve Urfa vilayetlerinde anaokulun bulunduğu görülmektedir. Bu anaokullarda en fazla öğrencinin bir önceki eğitim öğretim dönemine göre 75 kişi artışıyla, toplamda 434 kişi ile Gaziantep’te bulunmaktadır. Gaziantep’teki artışı, 1925-1926 eğitim öğretim dönemine göre 59 kişi artışıyla Elazığ izlemektedir. Öğretmen sayısına baktığımızda ise Urfa’da öğretmen sayısının, 3’den 2’ye düştüğünü, Elazığ’ da ise 2’den 3’e çıktığını görmekteyiz. Bir sonraki eğitim öğretim döneminde Doğu Anadolu’da Diyarbakır’daki anaokulun kapatıldığı ve dolayısıyla okul adedinin 4’e düştüğü görülmektedir. Bu dönemde artık sadece Elazığ, Gaziantep, Kars ve Urfa’da anaokulu bulunmaktadır. Bu dönemle ilgili en dikkat çekici veri ise hiç şüphesiz bu dönemde iki vilayette anaokullarında öğrenim gören öğrenci adedinin ciddi biçimde artmasıdır. Urfa ve Kars vilayetlerinde bu dönemde öğrenci adedi önceki döneme nazaran neredeyse iki katına çıkmıştır. Buna

karşılık aynı dönemde Elazığ'da öğrenci adedinin nispi de olsa bir nebze düşüşü de yine dikkat çekicidir.

1.3.2. İlköğretim

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, 1923'te tüm Türkiye' de 4.894 ilkokul, 341.941 öğrenci ile bu öğrencilere eğitim veren 10.238 öğretmen vardı²⁴. Aynı dönemde, aşağıdaki tablo 2'da görüleceği üzere 1923-1924 eğitim-öğretim yılında, Doğu Anadolu'da 528 ilkokul, 21.550 öğrencinin eğitim aldığını görmekteyiz. Tabloya bakıldığında en fazla okulun 104 okul ile Malatya'da olduğu, buna karşılık Hakkâri'de ise ilkokulun bulunmadığı görülmektedir. Yine tabloya bakıldığında öğrenci sayısı itibariyle en fazla öğrencinin 3.794 kişi ile Erzurum'da, en az öğrencinin ise Genç ve Bitlis'te olduğu tespit edilmektedir. 1923-1924 döneminde öğrencilerin kız ve erkek olma durumuna bakıldığında ise kız öğrenci adedinin oldukça düşük kaldığı bir gerçektir. Nitekim en fazla öğrenci sayısına sahip olan Erzurum'da kız öğrencinin bulunmaması oldukça dikkat çekicidir. Yine Erzurum'la beraber Bitlis, Kars ve Genç (Bingöl) vilayetlerinde de ilkokullarda kız öğrenci bulunmamaktadır. 1923-1924 eğitim-öğretim döneminde ilkokullarda en fazla öğretmen 159 adet ile Erzurum'da iken, en az öğretmen Bitlis, Genç ve Muş'ta görev yapmaktadır. Okullardaki öğretmenler cinsiyet itibariyle değerlendirildiğinde bayan öğretmen sayısının oldukça düşük kaldığı bir gerçektir. Nitekim sadece üç vilayette, Ardahan, Erzurum ve Kars vilayetlerinde bayan öğretmen bulunduğu görülmektedir. 1923-1924 dönemi dahil olmak üzere harf inkılabına kadar olan dönemde bölgedeki ilkokullar ile ilgili tespit edilebilen sayısal veriler şu şekildedir:

²⁴Duman, a.g.e, s.81

Tablo 2-1923-1928 Yılları Arasında İlköğretim²⁵:

Vilayetler	Yıl	İlkokul						
		Okul Adedi	Öğretmen Sayısı			Öğrenci Sayısı		
			Erkek	Bayan	Toplam	Erkek	Bayan	Toplam
Ardahan	1923-24	18	21	3	24	715	88	803
	1924-25	22	-	-	-	-	-	1.158
	1925-26	14	-	-	43	810	40	850
	1926-27	-	-	-	-	-	-	-
	1927-28	-	-	-	-	-	-	-
Beyazıt (Ağrı)	1923-24	22	29	0	29	805	30	835
	1924-25	18	-	-	-	-	-	252
	1925-26	-	-	-	-	-	-	-
	1926-27	11	32	3	35	378	41	419
	1927-28	10	21	4	25	613	78	691
Bitlis	1923-24	8	8	0	8	199	-	199
	1924-25	14	-	-	-	-	-	302
	1925-26	17	-	-	27	374	58	432
	1926-27	26	40	7	47	732	114	846
	1927-28	-	-	-	-	-	-	-
Dersim (Tunceli)	1923-24	29	40	0	40	1.032	142	1.174
	1924-25	32	-	-	-	-	-	1.144
	1925-26	24	-	-	38	803	104	907
	1926-27	-	-	-	-	-	-	-
	1927-28	-	-	-	-	-	-	-
Diyarbakır	1923-24	18	21	3	24	715	88	803
	1924-25	15	-	-	-	-	-	644
	1925-26	14	-	-	27	553	115	668
	1926-27	25	57	12	69	1.114	436	1.550
	1927-28	20	54	8	62	1.281	533	1.814
Elazığ	1923-24	-	-	-	-	-	-	-
	1924-25	35	-	-	-	-	-	2.571
	1925-26	92	-	-	137	2.674	502	3.176
	1926-27	74	124	0	124	3.438	0	3.438
	1927-28	89	145	13	158	3.605	889	4.494

²⁵İhsaiyat Mecmuası, 1923-1924, s. 56, 57, 62.;İhsaiyat Mecmuası, 1924-1925 Ders Senesi, İstanbul: 1927,s.s 31,32.; İhsaiyat Mecmuası 1925-1926 Ders Senesi, s.70,72,82,84,94,96,106,108,110.; Maarif Vekaleti 1926-1927 İstatistik Yıllığı, s.66,68,76,78,80,82,88,90,100,104.; Maarif İstatistikleri 1923-1932, s.15-27,77,78,79,81,82,83,85,87,89.

Erzincan	1923-24	55	72	0	72	2.244	249	2.693
	1924-25	55	-	-	-	-	-	2.243
	1925-26	51	-	-	84	1.783	406	2.189
	1926-27	61	97	12	109	2.954	175	3.129
	1927-28	65	102	7	109	2.734	696	3.430
Erzurum	1923-24	87	156	3	159	3.794	0	3.794
	1924-25	88	-	-	-	-	-	3.510
	1925-26	67	-	-	42	2.365	448	2.813
	1926-27	42	83	21	104	1.635	308	1.943
	1927-28	63	152	16	168	2.967	656	3.623
Gaziantep	1923-24	56	122	0	122	2.270	605	2.875
	1924-25	54	-	-	-	-	-	1.808
	1925-26	53	-	-	109	1.591	699	2.290
	1926-27	67	121	6	127	2.908	340	3.248
	1927-28	72	109	29	138	3.241	602	3.843
Genç (Bingöl)	1923-24	8	4	0	4	170	0	170
	1924-25	7	-	-	-	-	-	155
	1925-26	2	-	-	2	62	0	62
	1926-27	-	-	-	-	-	-	-
	1927-28	-	-	-	-	-	-	-
Hakkâri	1923-24	0	0	0	0	0	0	0
	1924-25	7	-	-	-	-	-	97
	1925-26	2	-	-	3	40	0	40
	1926-27	2	2	0	2	35	0	35
	1927-28	2	2	0	2	50	5	55
Kars	1923-24	32	41	5	46	1.159	0	1.559
	1924-25	27	-	-	-	-	-	1.430
	1925-26	31	-	-	59	1.763	283	2.046
	1926-27	53	106	18	124	2.543	256	2.779
	1927-28	20	87	21	108	1.218	533	1.814
Malatya	1923-24	104	12	0	12	2.938	488	3.491
	1924-25	91	-	-	-	-	-	3.348
	1925-26	83	-	-	124	3.204	502	3.706
	1926-27	80	157	29	186	4.160	562	4.722
	1927-28	101	168	21	189	4.840	941	5.781
Mardin	1923-24	26	26	0	26	835	101	936
	1924-25	12	-	-	-	-	-	518
	1925-26	15	-	-	30	624	175	799
	1926-27	14	49	10	59	1.060	153	1.213
	1927-28	16	43	12	55	1.205	281	1.486

Muş	1923-24	7	12	0	12	236	56	292
	1924-25	8	-	-	-	-	-	354
	1925-26	9	-	-	22	334	73	407
	1926-27	-	-	-	-	-	-	-
	1927-28	12	22	1	23	568	167	735
Siirt	1923-24	14	19	0	19	229	18	374
	1924-25	15	-	-	-	-	-	227
	1925-26	18	-	-	37	393	27	420
	1926-27	13	23	7	30	1.502	273	1.775
	1927-28	10	18	3	21	399	78	477
Siverek	1923-24	8	14	0	14	219	55	274
	1924-25	7	-	-	-	-	-	238
	1925-26	9	-	-	26	328	16	344
	1926-27	-	-	-	-	-	-	-
	1927-28	-	-	-	-	-	-	-
Urfa	1923-24	22	55	0	55	742	205	934
	1924-25	20	-	-	-	-	-	1.128
	1925-26	19	-	-	63	943	253	1.196
	1926-27	34	77	23	100	1.708	153	1.861
	1927-28	30	81	18	98	1.959	370	2.329
Van	1923-24	14	21	0	21	231	23	344
	1924-25	18	-	-	-	-	-	393
	1925-26	18	-	-	25	208	67	275
	1926-27	13	18	6	24	296	45	341
	1927-28	26	7	8	15	324	92	412

Tabloya bakıldığında 1924-1925 eğitim öğretim döneminde Doğu Anadolu'da 545 ilkokul, 21.520 öğrencinin eğitim aldığını görmekteyiz. Bu dönemden fazla ilkokul Malatya vilayetinde, en az ise bir önceki eğitim öğretim döneminde ilkokul bulunmayan, bu dönemde 7 ilkokulla eğitim veren Hakkâri vilayetidir. Öğrenci sayısı itibarıyla en fazla öğrencinin 3.510 kişi ile Erzurum'da, en az öğrencinin ise 97 kişi ile Hakkâri olduğu görülmektedir. İhsaiyet Mecmuasında sadece vilayetlerdeki mektep adedi ve toplam öğrenci sayısı değerlendirildiğinden öğretmen sayısı ve cinsiyet açısından karşılaştırma yapılamamıştır.

1925-1926 eğitim-öğretim dönemine gelindiğinde önceki yıla göre okul adedi bakımından vilayetler arasında dalgalanmalar dikkat çekmiştir. Bazı vilayetlerde, örneğin Ardahan, Bitlis, Dersim (Tunceli), Hakkâri, Siirt gibi yerlerde ilkokul adedi

artarken, Beyazıt, Diyarbakır, Erzurum, Kars gibi yerlerde ise okul adedi düşmüştür. Eğitim gören öğrencilere baktığımızda ise en fazla öğrencinin her ne kadar okul sayısı bakımından Elazığ vilayetinden geri durumda kalsa da, 3.706 öğrenci ile Malatya başı çekmektedir. En az öğrenci ise bir önceki eğitim öğretim olduğu gibi 40 kişi ile Hakkâri'dedir. Bu okullarda eğitim gören öğrencilerin kız ve erkek olma durumuna bakıldığında ise kız öğrenci adedinin yine oldukça düşük kaldığı bir gerçektir. Nitekim en fazla öğrenci sayısına sahip olan Malatya'da eğitim gören kız öğrenci sayısının, Gaziantep'te eğitim gören kız öğrenci sayısından az olması dikkat çekicidir Hakkâri ve Genç vilayetlerinde ilkokullarda kız öğrenci bulunmaması dikkat çeken başka bir özelliktir. 1925-1926 eğitim-öğretim döneminde ilkokullarda en fazla öğretmen sayısının 137 adet ile Elazığ vilayetinde olduğu görülmektedir. Buna karşılık ise en az öğretmenin bulunduğu il, sırası ile Genç ve Hakkâri'dir.

1926-1927 eğitim öğretim dönemine gelindiğinde ise Doğu Anadolu'da 515 ilkokul, 27.299 öğrencinin eğitim aldığını görmekteyiz. En fazla ilkokul, 1924-1925 eğitim öğretim dönemindeki gibi Malatya vilayetinde iken, en az okul Hakkâri vilayetindedir. Öğrenci sayısı itibariyle bakıldığında yine bu iki vilayetin öne çıktığı, en fazla öğrencinin 4.722 kişi ile Malatya'da, en az öğrencinin ise 35 kişi ile Hakkâri'de olduğu görülmektedir. Yine öğretmen sayısı itibariyle bu iki vilayet aynı şekilde en tepede ve en altta yer almıştır. Söz konusu döneme ait en dikkat çekici husus ise hiç şüphesiz 3.438 erkek öğrencinin eğitim aldığı Elazığ'da kız öğrencinin olmamasıdır. Halbuki bir yıl önceki eğitim-öğretim döneminde Elazığ vilayetinde ilkokullarda 502 adet kız talebe eğitim görmekteydi.

Harf inkılabının bir yıl öncesindeki döneme gelindiğinde ise yine çok fazla değişen bir durumun olmadığı tespit edilmektedir. Yine en fazla ilkokul, bir önceki eğitim öğretim dönemine göre yüzde 20'lik artışla Malatya'dadır. Buna karşılık en az okul ise 1923-1927 yılları arasındaki eğitim öğretim dönemlerinde olduğu gibi Hakkâri'de bulunmaktadır. Öğrenci sayısı itibariyle en fazla öğrenci 5.781 kişi ile Malatya'da, en az öğrenci ise 55 kişi ile Hakkâri'dedir. Okullarda eğitim gören öğrencilere baktığımızda yine erkeklerin ağırlıkta olduğunu görmekteyiz. Erkek ve kız öğrenci arasında en fazla fark, kızların erkeklere göre 10 kat daha az olan Hakkâri'dir. Öğretmen adedi bakımından yine durum değişmemiş, en fazla ve en az öğretmen görev yapan iller Malatya ve Hakkâri olmuştur.

Beş yıllık dönemdeki tüm bu veriler bir arada değerlendirildiğinde genel itibariyle Doğu Anadolu'da Tevhid-i Tedrisat sonrasındaki yeni düzenlemelerin de etkisiyle, okul adedinde bir düşüş yaşandığı rahatlıkla söylenebilir. Buna karşılık yıllar itibariyle nispi de olsa öğrenci ve öğretmen bazında ise artış kaydedilmiş, ancak bu artış erkek öğrenci bazında kalmıştır.

1.3.3. Ortaöğretim ve Lise

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, 1923'te tüm Türkiye'de 72 ortaokul, 5.905 öğrenci ile bu öğrencilere eğitim veren 796 öğretmen vardı²⁶. Aynı dönemde, aşağıdaki tablo 3'te de görüleceği üzere 1923-1924 eğitim öğretim yılında, Doğu Anadolu'da 12 ortaokul, 1.473 öğrencinin eğitim aldığını görmekteyiz. Tabloya bakıldığında en fazla okulun 2 okul ile Gaziantep'te olduğu, buna karşılık Ardahan, Dersim, Diyarbakır, Erzincan, Genç, Muş, Siverek ve Kars vilayetlerinde ise ortaokulun bulunmadığı görülmektedir. Yine tabloya bakıldığında öğrenci sayısı itibariyle en fazla öğrencinin 214 kişi ile Gaziantep'te, en az öğrencinin ise Hakkâri ve Bitlis'te olduğu görülmektedir. 1923-1924 eğitim-öğretim en fazla öğretmen Gaziantep vilayetinde, buna karşılık en az öğretmen Beyazıt ve Van'da görev yapmaktadır. Okullardaki öğretmenler cinsiyet itibariyle değerlendirildiğinde bayan öğretmenin bulunmadığı görülmektedir.

1923-1924 eğitim öğretim döneminde tüm Türkiye'de 23 lise, 1.241 öğrenci ile bu öğrencilere eğitim veren 513 öğretmen vardı. Aynı dönemde aşağıdaki tabloda görüleceği üzere, 1923-1924 eğitim öğretim döneminde, Doğu Anadolu'da 3 lisede, Diyarbakır, Erzincan ve Erzurum'da toplam 718 öğrencinin eğitim aldığı tespit edilmektedir. Bu üç lise içinde Erzincan Lisesi 420 öğrencisi ile dikkat çekmektedir. Cumhuriyet'in ilk yılı itibariyle maalesef üç lisede de kız öğrenci bulunmamaktadır. 1923-1924 dönemi dahil olmak üzere harf inkılabına kadar olan dönemde bölgedeki orta öğretim ve liseler ile ilgili tespit edilebilen sayısal veriler şu şekildedir:

²⁶*İhsaiyat Mecmuası, 1924-1925 Ders Senesi, s.2,3,4.*

Tablo 3- 1923-1928 Eğitim Yılları Arasında Ortaöğretim ve Lise²⁷:

Vilayetler	Yıl	Ortaokul							Lise		
		Okul Adedi	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı			Okul	Öğrenci	Öğretmen
			Erkek	Bayan	Toplam	Erkek	Bayan	Toplam			
Beyazıt	1923-24	1	133	0	133	5	0	5	-	-	-
	1924-25	1	116	0	116	5	0	5	-	-	-
	1925-26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1926-27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1927-28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bitlis	1923-24	1	85	0	85	6	0	6	-	-	-
	1924-25	1	156	0	156	10	0	10	-	-	-
	1925-26	1	76	0	76	9	0	9	-	-	-
	1926-27	1	35	0	35	8	0	8	-	-	-
	1927-28	1	31	0	31	?	?	?	-	-	-
Diyarbakır	1923-24	-	-	-	-	-	-	-	1	152	6
	1924-25	-	-	-	-	-	-	-	1	60	19
	1925-26	-	-	-	-	-	-	-	1	105	20
	1926-27	1	123	0	123	11	0	11	-	-	-
	1927-28	1	156	0	156	-	-	-	-	-	-
Erzurum	1923-24	1	170	0	170	6	0	6	1	146	2
	1924-25	-	-	-	-	-	-	-	1	110	15
	1925-26	-	-	-	-	-	-	-	1	84	26
	1926-27	1	39	0	39	3	4	7	1	215	20
	1927-28	1	157	0	157	1	240	?	1	240	?
Erzincan	1923-24	-	-	-	-	-	-	-	1	420	4
	1924-25	1	221	0	221	10	0	10	-	-	-
	1925-26	1	153	0	153	10	0	10	-	-	-
	1926-27	1	91	0	91	9	0	9	-	-	-
	1927-28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Elazığ	1923-24	1	127	0	127	6	0	6	-	-	-
	1924-25	1	209	0	209	10	0	10	-	-	-
	1925-26	1	137	0	137	9	0	9	-	-	-
	1926-27	1	173	0	173	10	0	10	-	-	-

²⁷İhsaiyat Mecmuası, 1923-1924 Ders Senesi,s.62,64.;İhsaiyat Mecmuası, 1924-1925 Ders Senesi, s.30,32,34,36,38.;İhsaiyat Mecmuası, 1925-1926 Ders Senesi, s.26,34,42. İhsaiyat Mecmuası,1926-1927 Ders Senesi, s.19,23,28,29,30,31,33.; Maarif İstatistikleri,1923-1932, 1933, s. 37.

	1927-28	1	269	0	269	-	-	-	-	-	-
Hakkâri	1923-24	1	85	-	85	6	0	6	-	-	-
	1924-25	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1925-26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1926-27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1927-28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Genç	1923-24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1924-25	1	142	0	142	5	0	5	-	-	-
	1925-26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1926-27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1927-28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gaziantep	1923-24	2	214	0	214	12	0	12	-	-	-
	1924-25	2	154	0	154	20	0	20	-	-	-
	1925-26	1	122	0	122	10	0	10	-	-	-
	1926-27	1	117	0	117	11	0	11	-	-	-
	1927-28	1	138	0	138	0	0	0	-	-	-
Urfa	1923-24	1	121	0	121	6	0	6	-	-	-
	1924-25	1	164	0	164	10	0	10	-	-	-
	1925-26	1	104	0	104	10	0	10	-	-	-
	1926-27	1	71	0	71	9	0	9	-	-	-
	1927-28	1	97	0	97	?	?	?	-	-	-
Malatya	1923-24	1	132	0	132	6	0	6	-	-	-
	1924-25	1	243	0	243	2	0	2	-	-	-
	1925-26	1	126	0	126	11	0	11	-	-	-
	1926-27	1	123	0	123	8	0	8	-	-	-
	1927-28	1	195	0	195	?	?	?	-	-	-
Mardin	1923-24	1	171	0	171	6	0	6	-	-	-
	1924-25	1	206	0	206	9	0	9	-	-	-
	1925-26	1	174	0	174	10	0	10	-	-	-
	1926-27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1927-28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Muş	1923-24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1924-25	1	190	0	190	9	0	9	-	-	-
	1925-26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1926-27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1927-28	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Siirt	1923-24	1	135	0	135	6	0	6	-	-	-
	1924-25	1	166	0	166	9	0	9	-	-	-
	1925-26	1	136	-	136	10	0	10	-	-	-
	1926-27	1	37	0	37	3	0	3	-	-	-

	1927-28	1	67	0	67	?	?	?	-	-	-
Kars	1923-24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1924-25	2	369	0	369	10	0	10	-	-	-
	1925-26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1926-27	1	46	0	46	8	0	8	-	-	-
	1927-28	1	94	0	94	?	?	?	-	-	-
Van	1923-24	1	100	0	100	5	0	5	-	-	-
	1924-25	1	121	0	121	9	0	9	-	-	-
	1925-26	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1926-27	1	37	0	37	7	0	7	-	-	-
	1927-28	1	37	0	37	?	?	?	-	-	-

1923-1928 döneminde Doğu Anadolu'daki ortaokul ve liselere dair sayısal verileri içeren tablo bir bütün olarak değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşmak mümkündür. En başta Cumhuriyet'in ilk yılı itibariyle Muş, Genç ve Kars vilayetleri hariç olmak üzere tüm vilayetlerde en az bir ortaokulun mevcut olduğu tespit edilmektedir. Tabloda her ne kadar Erzincan ve Diyarbakır'da ortaokul yok gibi gözükse de esasında bu durum ortaokulun lise bünyesinde bulunmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla 1923-1924 dönemi için gerçekte ortaokul bulunmayan il adedi sadece 3'tür. 1924-1925 eğitim öğretim dönemine gelindiğinde ise Muş, Genç ve Kars vilayetlerinde ortaokul açılmış, buna karşılık Hakkâri'deki okul faaliyetine son vermiş ve bu durum incelenen 1928 yılına kadar devam etmiştir. Diğer bir ifadeyle 1924-1925 döneminde bölgede ortaokul bulunmayan tek il Hakkâri'dir. 1925-1926 döneminde ise Beyazıt, Genç ve Muş vilayetlerindeki okullar da kapanmış, ortaokulu bulunmayan il adedi 4'e yükselmiştir. Bu üç vilayette tıpkı Hakkâri'de olduğu gibi 1928'e kadar ortaokul faaliyetine tesadüf edilememektedir. 1926-1927 döneminde ise ortaokulu bulunmayan iller arasında Mardin de katılmıştır. Dolayısıyla harf inkılabı öncesi dönemde Doğu Anadolu'da Beyazıt, Hakkâri, Muş, Genç ve Mardin vilayetlerinde ortaöğretim kurumu bulunmazken, geriye kalan Bitlis, Diyarbakır, Erzurum, Erzincan, Elazığ, Gaziantep, Urfa, Malatya, Kars ve Van'da en az bir ortaokul eğitim ve öğretime devam etmektedir.

1923-1928 dönemindeki bu okullarda eğitim alan öğrencilerin durumuna bakıldığında şüphesiz en dikkat çekici husus hiç kız öğrenci bulunmayışıdır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere aynı dönemde bazı vilayetlerdeki ilkokullarda kız öğrencinin olmadığı dikkate alınır, bu durumun çok da şaşırtıcı olmayacağı açıktır. Ortaokullardaki erkek öğrenciler niceliksel olarak incelendiğinde neredeyse tüm vilayetlerde öğrenci adedinin yıllar ilerledikçe azaldığı dikkati çekmektedir. Sadece Elazığ ve Malatya bu noktada diğer illerden ayrılmış, adı geçen vilayetlerdeki 1928 yılındaki öğrenci adedi, 1923 yılına nazaran artış göstermiştir. Ortaokullardaki öğrenci mevcutlarına bakıldığında, Elazığ, Gaziantep ve Malatya'daki okullardaki öğrenci sayısının fazlalığıyla diğer illerden ciddi biçimde ayrıldığını da ifade etmek gerekir. Okullarda görev yapan öğretmenlerin sayısal durumuna bakıldığında ise öğrenci adedi ile öne çıkan vilayetlerin de yine bu kategoride önde olduğunu tespit etmek mümkündür.

Tablonun ikinci boyutu, lise kısmı incelendiğinde ise 1923 yılı itibariyle bölgede sadece 3 liseden bahsetmek mümkündür. Diyarbakır, Erzincan ve Erzurum vilayetlerinde bulunan bu liseler, esasında bünyesinde ortaokulun da bulunduğu iki devreli lise statüsündedirler. Tabloda da görüleceği üzere bu üç lisede söz konusu yıl toplam 718 öğrenci eğitim almakta olup, Erzincan Lisesi, 420 öğrencisi ile ciddi biçimde öne çıkmaktadır. Bir sonraki eğitim öğretim döneminde ise Erzincan'daki lise kapanmış ve ortaokula dönüştürülmüş, dolayısıyla bölgedeki lise adedi de 2'ye düşmüştür. 1924-1925 döneminde bu iki lisede sadece 144 öğrenci eğitim görmektedir. 1926 yılına gelindiğinde ise bu kez Diyarbakır'daki lise kapanmış ve ortaokula dönüşmüştür. Dolayısıyla 1928 yılı itibariyle Doğu Anadolu'da sadece Erzurum'da lise bulunmakta ve bu lisede toplam 240 öğrenci eğitim görmekteydi.

1.3.4. Mesleki Eğitim Okulları

1.3.4.1. İmam Hatip Mektepleri:

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun din görevlisi eğitimini düzenleyen 4. maddesi ile medreseler kapatılmış olmakla beraber, imamlık ve hatiplik gibi dini hizmetlerin görülebilmesi için de ayrı okullar açılması öngörülüyordu. Nitekim bu kapsamda 1924 yılında İmam Hatip Mektepleri adı altında 29 merkezde açıldı. Okullar, 4 yıllık ortaöğrenim seviyesinde idi. Bu okulların müdürleri özel bir din eğitimi görmemişlerdi. Daha çok deneyimli eğitimcilerdi ve amaçları Cumhuriyet'e bağlı, aydın din adamları yetiştirmektir. Ders saatlerinin çoğu bilim ve yabancı dil

dersleriydi ve dinle ilgili dersler ikinci plandaydı²⁸. 1929 yılında sayıları 2'ye düşen İmam Hatip Mektepleri 1930'da öğrenci yokluğu nedeniyle tamamen kapatılmıştır.

Tevhid-i Tedrisat Kanun öncesindeki dönemde Doğu Anadolu'da Erzurum, Elazığ, Gaziantep ve Urfa'da birer İmam Hatip Mektebi mevcut olup, Erzurum'da 87, Elazığ'da 74, Gaziantep'te 23 ve Urfa'da 32 olmak üzere toplam 216 öğrenci eğitim almaktaydı²⁹. Tevhid-i Tedrisat sonrasında, 1924-1925 eğitim öğretim döneminde söz konusu vilayetlerdeki İmam Hatip Mektepleri faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Ancak 1924-1925 döneminde söz konusu okullardaki öğrenci adedinin ciddi biçimde düştüğü dikkati çekmektedir. Öyle ki bir önceki yıl 87 kişinin eğitim aldığı Erzurum İmam Hatip Mektebi'nde bu dönemde sayı yarı yarıya azalarak, 43 kişiye kadar düşmüştür. Öğretmen sayısı itibarıyla Erzurum, Elazığ ve Gaziantep'teki okullarda 12'şer, Urfa'daki okulda ise 11 kişi görev yapmaktadır³⁰. 1925-1926 eğitim öğretim döneminde Doğu Anadolu'da sadece Elazığ vilayetinde İmam Hatip Mektebi vardır. 1925-1926 eğitim öğretim döneminde Elazığ İmam Hatip Mektebi'ndeki öğrenci sayısının, 1924-1925 eğitim öğretim dönemine göre yarıdan fazla eksilerek 21 kişiye kadar düştüğü tespit edilmektedir³¹. 1926-1927 ve 1927-1928 eğitim öğretim döneminde Doğu Anadolu vilayetlerinde artık İmam Hatip Mektebi bulunmamaktadır.

1.3.4.2. Muallim Mektepleri:

Osmanlı Devleti'nde Abdülmecit Döneminde, rüştiyelere erkek öğretmen yetiştirmek için Darulmuallimin adı altında ilk Muallim Mektepleri açılmış olup, 1870 yılında bunlara ilk ve orta öğretim kız okullarına öğretmen yetiştirmek üzere Darü'l Muallimatlar faaliyete geçirilmiştir. Söz konusu okullar, 1922 yılında Maarif Vekâletine bağlanmış ve Cumhuriyet dönemine tevarüs etmiştir. 1923-1924 eğitim öğretim döneminde tüm Türkiye' de 20 muallim mektebi, 2.528 öğrenci ile bu öğrencilere eğitim veren, 325 öğretmen vardı. Aynı dönemde Doğu Anadolu'da ise 2 öğretmen okulunda 219 öğrenci, bu öğrencilere eğitim veren 41 öğretmen bulunmaktaydı. Erzurum'da bulunan Muallim Mektebinde 120 kişi eğitim alırken,

²⁸Michael Winter, *Kemalist Türkiye'de Eğitimin Modernleşmesi*, Sarmal Yayınları, 1999, s. 242.

²⁹*İhsaiyat Mecmuası, 1923-1924 Ders Senesi*, İstanbul: 1926, s.46.

³⁰*İhsaiyat Mecmuası, 1924-1925 Ders Senesi*, İstanbul: 1927, s. 30, 32, 33, 48.

³¹*İhsaiyat Mecmuası, 1925-1926 Ders Senesi*, İstanbul: 1928, s. 58.

burada 20 öğretmen görev yapmaktaydı. Diyarbakır'da bulunan Muallim Mektebinde ise 21 öğretmen nezaretinde 99 öğrenci bulunmaktaydı³².

1924-1925 eğitim öğretim dönemine gelindiğinde Elazığ'da da bir okul açılarak bölgedeki Muallim Mektebi bulunan il adedi 3'e yükseldi. Erzurum'da 168, Elazığ'da 281, Diyarbakır'da ise 281 öğrencinin eğitim aldığı tespit edilmektedir³³. 1925-1926 eğitim öğretim döneminde Doğu Anadolu'da, bir önceki eğitim döneminde faaliyet gösteren Muallim Mekteplerinin faaliyetlerinde devam ettiği görülmekte olup, bu dönemde okullardaki öğrenci adedinin artması dikkat çekicidir. Nitekim söz konusu dönemde en fazla artış Diyarbakır'da kendini göstermiş, burada 354 öğrenci eğitim öğretime devam etmiştir. Aynı dönemde Erzurum Muallim Mektebinde 205, Elazığ'da ise 254 öğrencinin bulunduğu görülmektedir³⁴.

1926-1927 eğitim öğretim dönemine gelindiğinde ise önceki yıla nazaran Muallim Mektebine devam eden öğrenci sayısında bir azalma dikkat çekmektedir. En önemli düşüş Diyarbakır'da yaşanmış olup, bu dönemde burada 13 öğretmen nezaretinde sadece 88 öğrencinin eğitim aldığı tespit edilmektedir. Diğer iki vilayette de bir azalma mevcuttur. Erzurum'da 130, Elazığ'da 165 öğrenci bulunmaktadır. Öğrenci sayılarına paralel olarak öğretmen sayısı da düşmüştür. Erzurum'daki okulda 9, Elazığ'dakinde ise 15 öğretmen görev yapmaktadır³⁵. 1927-1928 eğitim öğretim döneminde sayılan vilayetlerdeki Muallim Mektepleri eğitimlerine devam etmiş olup, Diyarbakır'da 91, Erzurum'da 169 ve Elazığ'da ise 162 öğrenci bulunmaktaydı³⁶.

1.3.4.3. Akşam ve Sanat Mektepleri:

Akşam ve sanat okulları gerek devlet, gerekse özel sektöre nitelikli iş gücü yetiştirmek üzere açılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında sanat okulları ilkokula dayılı olup, üç yıllık bir mesleki eğitim-öğretim sürecinden sonra tamamlanabilmekteydi³⁷. 1923'te tüm Türkiye'de 10 Sanayi Mektebi, 976 öğrenci ile bu öğrencilere eğitim veren 105 öğretmen vardı³⁸. Doğu Anadolu'da 1927-1928 eğitim öğretim döneminde

³²İhsaiyat Mecmuası, 1923-1924 Ders Senesi, s.44, 45.

³³İhsaiyat Mecmuası, 1924-1925 Ders Senesi, s.30, 32.

³⁴Maarif Vekaleti, 1925-1926, s. 50,

³⁵Maarif Vekaleti İstatistik Yıllığı, 1926-1927, s.38, 42.

³⁶Maarif Vekaleti İstatistikleri, 1923-1932, , s.46, 47.

³⁷ Duman, a.g.e, s.137.

³⁸İhsaiyat Mecmuası, 1923-1924 Ders Senesi, s. 86, 87.

sadece Diyarbakır'da sanat mektebi bulunmaktadır. Bu okulda 50 erkek öğrenci eğitim görmektedir³⁹.

³⁹*Maarif Vekaleti İstatistikleri, 1923-1932, s. 57.*

İKİNCİ BÖLÜM

HARF İNKILABINDAN ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜNE KADAR DOĞU ANADOLU'DA EĞİTİM(1928-1938)

2.1.Türkiye’de Latin Harfleri Meselesi ve Latin Harflerinin Kabulü:

Türk tarihi boyunca Köktürk, Soğd, Uygur, Mani, Brahmi, Süryani, Arap, Grek, Ermeni, İbrani ve Slav alfabelerinin kullanıldığı bilinmektedir. Bunlardan Soğd, Mani, Brahmi, Süryani, Grek, Ermeni ve İbrani alfabeleri belirli bir dönemde ve bölgede, diğerleri geniş bir coğrafya ve zaman diliminde kullanılmıştır⁴⁰. 10. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İslâm ve Arap kültürü ile tanışan Türkler, bu tarihlerden itibaren Türkçe-Farsça ve Arapçanın bir karışımı olan bir sentez dil ile Arap harflerini kullanmaya başlamışlardır.

Çoğunlukla Osmanlı döneminde kullanılan ve Osmanlıca denilen bu sentez dil ile Arap harflerinin ıslahı meselesinin gündeme gelmesi Tanzimat dönemine tekabül eder. Bu dönemde alfabe ve dil en çok tartışılan konulardan biridir. Arap alfabesinin ıslahı konusunda ilk ciddi fikir beyanı 1862’de Münif Paşa tarafından yapılmış olup, sonraki dönemlerde konu Ebüzziya Tevfik, Ali Suavi, İbrahim Şinasi, Şemseddin Sami, Mahmut Esat Efendi, Hüseyin Cahit gibi edip ve münevverler tarafından gündemde tutulmuştur⁴¹. II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde ise gazete ve dergi sayfalarında Arap harflerinin ıslahı yerine Latin harflerinin kabul edilerek yeni bir Türk alfabesinin meydana getirilmesini salık veren yazılar görülmeye başlandı. Tanin’de Hüseyin Cahit, İctihad’ta Abdullah Cevdet, Tarih-i İstikbal’de Celal Nuri ve Hürriyet-i Fikriyye’de Kılıçzade Hakkı beyler bu meyanda hayli yazı kaleme aldılar⁴². Enver Paşa 1913’te Harbiye Nezareti’ne geçtikten sonra ıslaha yönelik bir girişimde bulunduysa da, bu girişim kök salmadı⁴³.

⁴⁰ Mustafa Albayrak, “Yeni Türk Harflerinin Kabulü Öncesinde, Halk Eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mekteplerinin Açılması”, *Ankara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Ata Yolu Dergisi*, S: 4 (Kasım 1989), s. 464.

⁴¹ Neriman Tongul, “Türk Harf İnkılabı”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s: 33-34 (Mayıs-Kasım 2004), s.s 106-107.

⁴² Selâmi Kılıç, “Türkiye’de Latin Harfleri Meselesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, II/7, Ankara 1991, s.s 551-558.

⁴³Tongul, “Türk Harf İnkılabı”, s. 107.

Alfabe değişikliği ve Latin harflerinin kabulü meselesi Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanması sonrasında, Şubat 1923'te Kazım Karabekir Paşa başkanlığında toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde gündeme geldi. İşçi delegelerinden İzmirli Nazmi ve iki arkadaşı kongreye bir önerge vererek alfabe değişikliği meselesini kongre gündemine getirmeye çalıştılar. Ancak söz konusu önerge kongre başkanı Kazım Karabekir'in şiddetli karşı çıkışı ile kongrede okunmadan reddedildi. Kazım Karabekir kongrenin ardından gazetelere bu hareketinin nedenini izaha çalışan beyanlarda bulundu ve bu beyanlar Latin harflerini istemeyen cenahı önemli ölçüde cesaretlendirdi. Latin harfleri aleyhinde gazetelerde pek çok yazı kaleme alındı. Ancak bunlara karşı Latin harflerini savunan cenan, başta Kılıçzade Hakkı ve Hüseyin Cahit gibi kişilerden de cevaplar gecikmedi⁴⁴.

Türkiye'de alfabe değişikliği ile alakalı tartışmaların yapıldığı bu ortamda, Mart 1926'da Bakü'de toplanan I. Türkoloji Kongresi'nde Türk dünyasının Latin kökenli ayrı ayrı alfabeleri kullanabileceği prensip olarak kabul edilmişti⁴⁵. Bu prensip kararını ve mevcut tartışmaların etkisiyle olsa gerek Akşam gazetesi "Latin harflerini kabul etmeli mi, etmemeli mi?" başlıklı bir anket başlattı ve bu anketle beraber alfabe değişikliği ülkenin en önemli gündem maddesi oldu. Ankete katılanlar arasında Halit Ziya, Necip Asım, Veled Çelebi, Ali Canip, İbrahim Alaattin gibi kalemler Arap harflerini savunurken, Prof. Köprülüzade Fuat ve Prof. Zeki Velidi beyler yazılarıyla onlara destek verdiler. Bunlara karşılık Celal Nuri, Abdullah Cevdet, Yunus Nadi, Falih Rıfkı ve Hüseyin Cahit beyler gazetelerinde, İzmir Mebusu Şükrü (Saraçoğlu) Bey TBMM kürsüsünde Latin harflerini kabulü yönünde fikir beyan ettiler⁴⁶.

Tüm bu tartışma ve konuşmaların ardından konunun yeterince olgunlaştığı düşünülerek 29 Mayıs 1928 tarihli Başvekâlet emriyle Maarif Vekâleti harekete geçti ve Haziran ayı ortalarında "Latin harflerinin lisanımızda suret ve imkân-ı tatbikini incelemek üzere bir "Dil Encümeni" kuruldu. Başkanlığını Talim ve Terbiye Dairesi Reisi Mehmet Emin (Erişirgil) Bey'in yaptığı ve toplam 14 üyenin bulunduğu bu encümen Fransız, Alman, İngiliz, İtalyan ve Macar milletlerinin alfabelerini

⁴⁴ Kılıç, "Türkiye'de Latin Harfler, s.s 558-567.

⁴⁵Tongul, "Türk Harf İnkılâbı, s. 114.

⁴⁶Kılıç, a,g,e, s.s. 568-571.

inceledikten sonra iki rapor hazırladı. Söz konusu raporlarla oldukça yakından ilgilenen Gazi Mustafa Kemal, encümen çalışmalarının bazı safhalarına da katıldı⁴⁷.

Dil encümeninin Latin alfabesine geçiş ile alakalı söz konusu iki raporu sunmasından sonra Gazi Mustafa Kemal'in 9 Ağustos 1928'de Sarayburnu'nda yaptığı konuşma ile harf inkılâbı başladı. Bu konuşmadan iki gün sonra İbrahim Naci (Dilmen) Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın huzurunda Cumhurbaşkanlığı maiyet memurlarına, bazı milletvekillerine ve ileri gelenlere ilk alfabe dersini verdi⁴⁸. 29 Ağustos'ta Başvekil İsmet (İnönü) Paşa bir basın toplantısı ile harf inkılâbı konusunda gazetecilere bilgi verirken, Gazi Paşa Eylül ayı içinde Amasya, Sivas ve Kayseri'yi içine alan harf inkılabı gezisine çıktı. Tüm bu çalışmalar ile Türk halkı Latin harfleri için hazırlanmış, kamuoyu oluşturulmuş ve yeni alfabe toplumun tüm katmanlarına, kurum ve kuruluşlara, derneklere ulaştırılmış oldu⁴⁹.

Mustafa Kemal, 1 Kasım 1928'de TBMM'nin açılış konuşmasında yeni harflerden söz ederek, konuyu meclis gündemine getirdi. Aynı gün Erzincan Mebusu Cemil ve Afyonkarahisar Mebusu Ali beylerin imzaları ile Meclis Başkanlığına verilen kanun önergesi, komisyon sürecinden geçirildikten sonra, yapılan oylama neticesinde yasalaştı⁵⁰. 3 Kasım 1928'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 1353 Sayılı "Türk Harflerinin Kabulü ve Tatbiki Hakkında Kanun" 11 maddeden ibaretti⁵¹:

"1. Şimdiye kadar Türkçeyi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Lâtin esâsından alınan ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler (Türk harfleri) unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir.

2. Bu kanunun neşri tarihinden itibaren devletin bütün daire ve müesseselerinde ve bil-cümle şirket, cemiyet ve hususi müesseselerde Türk harfleri yazılmış olan yazıların kabulü ve muameleye konulması mecburidir.

3. Devlet dairelerinin her birinde Türk harflerinin devlet muamelatına tatbiki tarihi 1929 Kanun-ı Sanisinin birinci günün geçemez. Şu kadar ki, evrak-ı tahkikiye

⁴⁷ Albayrak, "Yeni Türk Harflerinin Kabulü, s. 483.

⁴⁸ Mustafa Ergün, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, 1997, s. 117.

⁴⁹ Kılıç, "Türkiye'de Latin...", s.s 571-572.

⁵⁰ Albayrak, "Yeni Türk Harflerinin Kabulü, s.s 486-487.

⁵¹ *Resmi Gazete*, S: 1030, 3 Teşrin-i Sani (Kasım) 1928, s.s 6001-6002.

ve fezlekelerinin ve ilâmların ve matbu muamelât defterlerinin 1929 Haziranı iptidasına kadar eski usulde yazılması caizdir. Verilecek tapu kayıtları ve senetleri ve nüfus ve evlenme cüzdanları ve kayıtları ve asker hüviyet ve terhis cüzdanları 1929 Haziranı iptidasından itibaren Türk harfleriyle yazılacaktır.

4. Halk tarafından vaki müracaatlardan eski Arap harfleriyle yazılı olanların kabulü 1929 Haziranının birinci gününe kadar caizdir. 1929 senesi Kanun-ı Evvelinin iptidasından itibaren Türkçe hususi ve resmî levha, tabela, ilan ve sinema yazılarıyla kezalik Türkçe hususi, resmî bilcümle mevkut, gayri mevkut gazete, risale ve mecmuaların Türk harfleriyle basılması ve yazılması mecburidir.

5. 1929 Kanun-ı Sanisi iptidasından itibaren Türkçe basılacak kitapların Türk harfleriyle basılması mecburidir.

6. Resmî ve hususi bütün zabıtlarda 1930 Haziranı iptidasına kadar eski Arap harflerinin stenografî makamında istimali caizdir. Devletin bütün idare ve müesseselerinde kullanılan kitap, kanun, talimatname, defter, cetvel, kayıt ve sicil gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

7. Para ve hisse senetleri ve bonolar ve esham ve tahvilat ve pul ve sair kıymetli evrak ve hukuki mahiyeti haiz bilcümle eski vesikalar değiştirilmedikleri müddetçe muteberdirler.

8. Bilumum bankalar, imtiyazlı ve imtiyazsız şirketler, cemiyetler ve müesseselerin bütün Türkçe muamelatına Türk harflerinin tatbiki, 1929 Kanun-ı Sanisinin birinci günün geçemez. Şu kadar ki, halk tarafından mezkûr 1929 Haziranının iptidasına kadar eski Arap harfleriyle müracaat vaki olduğu takdirde kabul olunur. Bu müesseselerin ellerinde mevcut eski Arap harfleriyle basılmış defter, cetvel, katalog, nizamname ve talimatname gibi matbuaların 1930 Haziranı iptidasına kadar kullanılması caizdir.

9. Bütün mekteplerin Türkçe yapılan tedrisatında Türk harfleri kullanılır. Eski harflerle matbu kitaplarla tedrisat icrası memnudur.

10. Bu kanun neşri tarihinden itibaren muteberdir.

11. Bu kanun ahkâmını icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.”

2.2. Harf İnkılabı Sonrası Doğu Anadolu'da Eğitim

2.2.1. Okul Öncesi Eğitim:

1928-1929 eğitim öğretim döneminde tüm Türkiye'de 27 vilayette anaokulu mevcut olup, buralarda 6.081 çocuk eğitim görmekteydi⁵². Aynı dönemde Doğu Anadolu'da sadece 6 vilayette; Diyarbakır, Gaziantep, Kars, Urfa ve Van'da anaokulu mevcuttu. Bu anaokullarda 524 erkek ile 455 kız öğrenci bulunmaktaydı. Bu sayılan iller arasında, Gaziantep 262 erkek ve 238 kız öğrencisi ile bilhassa dikkat çekmekteydi. Buna karşılık Van'da ise okul öncesi eğitime katılan öğrenci adedi ise sadece 20 idi⁵³.

1929-1930 eğitim öğretim döneminde tüm Türkiye'de 26 anaokul, 2.934 erkek, 2.532 kız olmak üzere toplamda 5.466 öğrenci bulunmaktadır⁵⁴. Aynı dönemde ise Doğu Anadolu'da 4 anaokulda, 250 öğrencinin eğitim aldığını görmekteyiz. Bir önceki eğitim öğretim yılına göre Elazığ ve Gaziantep'te bulunan anaokulların kapatılmış, buna karşılık Diyarbakır'da anaokulu açılmıştır. Bu dönemde en fazla öğrenci 93 kişi ile Diyarbakır'da, en az öğrenci ise yine Van vilayetindedir. Okullardaki öğrencilerin kız ve erkek olma dunuma bakıldığında ise kız öğrencinin oldukça düşük olduğu görülmektedir.

1930-1933 yılları arasında Maarif Yıllıklarında, Doğu Anadolu'da bulunan anaokullarla bilgi mevcut olmadığından bu bölümde değerlendirme yapılamamıştır⁵⁵.

1933-1934 eğitim öğretim döneminde tüm Türkiye'de 15 anaokul, 3.116 öğrenci ile bu öğrencilere eğitim veren 35 öğretmen bulunmaktadır⁵⁶. Aynı dönemde, Doğu Anadolu'da ise sadece Diyarbakır ve Gaziantep'te anaokul vardır. Bu okullarda, 35 öğrenci eğitim görmektedir.

1934-1935 eğitim öğretim döneminde tüm Türkiye'de 16 anaokul, 2.044 öğrenci ile bu öğrencilere eğitim veren 86 öğretmen bulunmaktadır⁵⁷. Aynı dönemde Gaziantep'teki anaokulun kapandığı ve sadece Diyarbakır'da anaokulun bulunduğu tespit edilmektedir. Bu okulda 18 öğrenci eğitim alırken, bu eğitim 1 öğretmen tarafından verilmektedir. 1935-1936 eğitim öğretim döneminde tüm Türkiye'de 16

⁵²Maarif İstatistikleri (1923-1932), s.10,11.

⁵³Maarif İstatistikleri (1923-1932),s.11.

⁵⁴Maarif İstatistikleri (1923-1932), s.10,11

⁵⁵Maarif İstatistikleri (1923-1932), s.10,11.

⁵⁶Maarif İstatistikleri (1923-1932), s.10,11.

⁵⁷Maarif İstatistikleri (1923-1932),s.11.

vilayette anaokulu mevcut olup, buralarda 560 çocuk eğitim görmekteydi⁵⁸. Aynı dönemde Doğu Anadolu'da yine sadece 1 vilayette, Diyarbakır'da anaokulu mevcut olup, burada 28 öğrenci eğitim almakta ve 1 öğretmen görev yapmaktadır. Bu okul, bir sonraki dönemde kapanmıştır. Dolayısıyla 1928'den 1938'e kadar on yıllık dönemde Doğu Anadolu'da okul öncesi eğitime yönelik çok yaygın olmadığı ve bundan daha da önemlisi okul adedinin her geçen yıl azaldığı ve 1937 yılı itibariyle yok seviyesine geldiği rahatlıkla ifade edilebilir.

2.2.2 İlköğretim:

Cumhuriyet devrinde bir bütün olan milli eğitim meselesinin temelini teşkil etmesi itibarı ile ilköğretim, memleketin en önemli davasından biri olarak ele alınmış, parasız ve mecburi ilköğretimi yüzde yüz gerçekleştirme ülküsü gittikçe kuvvetlenmişti. Bu arada köy ve köylerde eğitim-öğretim ile de yakından alakadar olunmuştur. 1926'da yayınlanan 789 No'lu "Maarif teşkilatına dair Kanun" 5. maddesinde ilkokullar; şehir ve kasaba gündüz, şehir ve kasaba yatı, köy gündüz ve köy yatı mektepleri olarak dörde ayrılmıştır. Köy Yatı Mektepleri, mektep olmayan köylerin çocuklarına mahsustur. Böylelikle mektebi olmayan köylerdeki çocuklarında okuma yazma öğrenmesi amaçlanmıştır⁵⁹.

Aşağıdaki tablo 4 incelendiğinde görüleceği üzere, 1928-1929 eğitim öğretim döneminde Doğu Anadolu'da Elazığ ve Van'da, Yatı Mektebi bulunmaktadır. Eğitim gören en fazla öğrencinin, 193 kişi ile Elazığ'da bulunan Yatı Mektebinde olduğu görülmektedir. Buna karşılık en az öğrenci, 61 kişi ile Van vilayetindedir. 1928-1929 eğitim öğretim döneminde Doğu Anadolu'da, Yatı Mekteplerinde eğitim gören öğrencileri cinsiyet itibarıyla incelediğimizde erkeklerin hakim olduğu, kız öğrencinin bulunmadığını görmekteyiz. 1929-1929 eğitim öğretim döneminde Yatı Mekteplerinde görev yapan öğretmen hakkında bilgi olmadığı için değerlendirme yapılamamıştır.

1928-1929 eğitim öğretim döneminde tüm Türkiye' de 6.340 ilkokul, 441.065 öğrenci ile bu öğrencilere eğitim veren 12.921 öğretmen vardı⁶⁰. Aynı dönemde,

⁵⁸ *Milli Eğitim Kültür İstatistiği*, (1935-1936), No:102, Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Mehmet İhsan Matbaası, Ankara, 1937, s.20.

⁵⁹ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Köy ve Eğitimi*, Ankara Üniversitesi, s.93,94.

⁶⁰ *Maarif İstatistikleri* (1923-1932), s.7.

aşağıdaki tablo 4’te görüleceği üzere 1928-1929 eğitim-öğretim yılında, Doğu Anadolu’da 651 ilkokul, 34.331 öğrenci ile bu öğrencilere eğitim veren 1.144 öğretmen vardı. Aynı dönemde ayrıca Elazığ ve Van vilayetlerinde iki Köy Yatı Mektebinde 254 öğrencinin de eğitim gördüğü tespit edilmektedir. Bu dönemde iller itibariyle bir karşılaştırma yapmak gerekirse, 133 adet ile en fazla okulun Malatya’da olduğu, buna karşılık 3 adet ile en az okulun, Hakkari’de bulunduğu görülmektedir. Öğrenci sayısı itibariyle doğal olarak en fazla öğrencinin, 6.447 kişi ile Malatya’da, en az öğrencinin ise 52 kişi ile Hakkari’de olduğu tespit edilmektedir. Öğrenciler cinsiyet itibariyle mukayese edildiğinde ise önceki bölümde de olduğu üzere, kızlar aleyhine bir durum söz konusudur. En fazla öğrencinin bulunduğu Malatya’da dahi, kız öğrenci sayısının, mevcudun neredeyse 1/5’i kadardır. 1928-1929 dahil olmak üzere on yıllık bir dönemde Doğu Anadolu’daki ilkokullar ile ilgili tespit edilen sayısal veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4: 1928-1938 Yılları Arasında İlkokul ve Yatı Mektepleri⁶¹:

Vilayetler	Yıl	İlk Okul							Yatı Mektepleri		
		Okul Adedi	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı			Okul Adedi	Öğrenci	Öğretmen
			Erkek	Bayan	Toplam	Erkek	Bayan	Toplam			
Beyazıt (Ağrı)	1928-29	20	943	215	1.158	26	6	32	-	-	-
	1929-30	14	783	209	992	19	4	23	-	-	-
	1930-31	15	806	232	1.038	31	6	37	-	-	-
	1931-32	17	977	292	1.269	23	6	29	-	-	-
	1932-33	18	1.217	330	1.547	27	3	30	-	-	-
	1933-34	21	?	?	1.724	?	?	41	-	-	-
	1934-35	18	953	225	1.178	28	6	34	-	-	-
	1935-36	17	1.037	246	1.283	34	4	37	-	-	-
	1936-37	17	1.082	261	1.343	37	-	37	-	-	-

⁶¹Maarif İstatistikleri(1923-1932), İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Devlet Matbaası, 1933,s.7,10,11,14,15,17,19,20,21,22,26,27,28,29,30,40,42,44,52,60,64,70,79,81,83,85,87,89,89,102,114,115,116,117,119,125,134,136,140,143. *Maarif Muallimler İstatistiği*, (1933-34), İstanbul: Neşriyat:58, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Devlet Matbaası, 1935, s.10,12.;*Kültür İstatistiği*,(1934-1935), Ankara: Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, No:81, Köy Hocası Matbaası,s.59,76,80,82,84,94,104,108,110,116,122,124,168,170,171,172,174,175.;*Milli Eğitim Kültür İstatistiği*,(1935-1936), No:102, Ankara: Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Mehmet İhsan Matbaası, 1937,s.15,16,32,38,38,40,46,48,50,52,58,68,70,76,80,82,105,106.; *Kültür İstatistiği*, (1936-1937),No:121,Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Sakarya Matbaası, İstanbul,1938, s.36,44,52,54,56,64,74,76,82,88,90,111-116. *Maarif İstatistiği* (1937-1938), İstanbul: No:145, Başvekâlet İstatistik Umum Direktörlüğü, Sühulet Basımevi, 1939,s.16,18,38,46,54,56,58,66,74,78,80,84,90,115,116,117,119.

	1937-38	22	1.377	311	1.688	40	3	43	-	-	-
	1938-39	39	1.549	376	1.927	38	10	48			
Bitlis	1928-29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1929-30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1930-31	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1931-32	-	-	-	-	-	-	-	1	76	?
	1932-33	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1933-34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1934-35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1935-36	11	663	95	758	24	1	25	-	-	-
	1936-37	11	737	138	875	23	3	26	-	-	-
	1937-38	11	742	156	898	23	3	26	-	-	-
1938-39	10	749	136	885	22	4	26	-	-	-	
Bingöl	1935-36	7	299	85	384	9	-	9	-	-	-
	1936-37	8	420	133	553	14	-	14	-	-	-
	1937-38	12	529	193	722	18	2	20	-	-	-
	1938-39	11	521	177	698	21	2	23	-	-	-
Diyarbakır	1928-29	25	1.128	432	1.960	80	8	88	-	-	-
	1929-30	24	1.634	499	2.133	83	8	91	-	-	-
	1930-31	23	1.493	462	1.955	71	12	83	-	-	-
	1931-32	22	1.482	450	1.932	71	12	83	-	-	-
	1932-33	21	1.543	461	2.004	71	16	87	-	-	-
	1933-34	22	?	?	2.022	?	?	82	-	-	-
	1934-35	22	2.065	586	2.651	60	23	83	-	-	-
	1935-36	22	2.408	660	3.068	67	19	86	-	-	-
	1936-37	23	2.428	670	3.098	65	19	84	-	-	-
	1937-38	23	2.430	878	3.308	72	21	93	-	-	-
1938-39	24	2.764	861	3.625	82	22	104	-	-	-	
Erzurum	1928-29	82	3.092	971	4.063	136	13	149	-	-	-
	1929-30	82	4.654	1.740	6.394	136	13	149	-	-	-
	1930-31	88	3.871	1.420	5.291	143	15	158	-	-	-
	1931-32	91	3.674	1.383	5.057	152	16	168	1	141	?
	1932-33	103	4.516	1.809	6.325	90	18	108	-	-	-
	1933-34	74	?	?	5.346	?	?	172	-	-	-
	1934-35	96	4.802	1.755	6.557	150	29	179	-	-	-
	1935-36	97	5.059	2.104	7.163	150	31	181	-	-	-
	1936-37	98	5.386	2.207	7.593	157	32	189	-	-	-
	1937-38	106	5.175	2.462	7.607	155	31	186	-	-	-
1938-39	126	5.363	2.435	7.798	159	31	190	-	-	-	
Erzincan	1928-29	67	2.588	822	3.291	103	7	110	-	-	-
	1929-30	66	2.322	822	3.144	100	7	107	-	-	-
	1930-31	67	2.150	739	2.889	88	9	97	-	-	-
	1931-32	54	2.241	879	3.120	88	13	101	-	-	-

	1932-33	44	2.261	846	3.107	106	12	118	-	-	-
	1933-34	-	-	-	-	?	?	88	-	-	-
	1934-35	42	2.695	986	3.863	71	18	89	-	-	-
	1935-36	32	2.356	1.038	3.394	60	17	77	-	-	-
	1936-37	34	2.540	1.149	3.689	62	16	78	-	-	-
	1937-38	78	3.783	1.631	5.414	66	18	84	-	-	-
	1938-39	127	3.712	1.620	5.332	93	22	115	-	-	-
Elazığ	1928-29	62	2.895	804	3.699	127	7	134	1	193	?
	1929-30	62	2.227	832	3,059	109	7	116	1	251	?
	1930-31	62	2.475	814	3.289	108	15	123	1	101	?
	1931-32	54	2.882	960	3.842	113	11	124	1	123	?
	1932-33	54	3.056	925	3.981	106	12	118	1	156	9
	1933-34	52	?	?	4.072	?	?	129	-	-	-
	1934-35	51	3.314	1.030	4.344	105	17	122	-	-	-
	1935-36	37	2.677	849	3.526	73	14	87	-	-	-
	1936-37	35	2.540	1.149	3.799	70	17	87	-	-	-
	1937-38	37	3.208	981	4.189	66	23	89	-	-	-
1938-39	55	3.417	1.005	4.442	78	15	93	-	-	-	
Hakkari	1928-29	2	36	16	52	2	0	2	-	-	-
	1929-30	2	48	15	63	2	0	2	-	-	-
	1930-31	2	43	14	57	2	1	3	-	-	-
	1931-32	2	53	14	67	2	1	3	-	-	-
	1932-33	3	91	23	114	7	1	8	-	-	-
	1933-34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1934-35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1935-36	3	116	19	135	3	1	4	-	-	-
	1936-37	3	130	25	155	4	2	6	-	-	-
	1937-38	5	195	27	222	7	2	9	-	-	-
1938-39	6	291	50	341	10	1	11	-	-	-	
Gaziantep	1928-29	72	3.041	851	3.622	106	31	137	-	-	-
	1929-30	71	3.222	792	4.014	114	28	142	-	-	-
	1930-31	70	3.132	712	3.844	110	32	142	-	-	-
	1931-32	70	3.291	836	4.127	119	34	153	-	-	-
	1932-33	69	3.783	905	4.688	116	37	153	-	-	-
	1933-34	74	?	?	5.796	?	?	172	-	-	-
	1934-35	78	5.510	1.411	6.921	131	41	172	-	-	-
	1935-36	79	5.977	1.601	7.578	128	44	172	-	-	-
	1936-37	71	5.938	1.760	7.698	125	45	170	-	-	-
	1937-38	70	6.510	1.971	8.481	128	42	170	-	-	-
1938-39	75	6.804	1.941	8.025	130	41	171	-	-	-	
Urfa	1928-29	37	1.776	338	2.114	15	5	20	-	-	-
	1929-30	39	1.699	290	1.989	14	5	19	-	-	-
	1930-31	34	1.834	359	2.193	24	5	29	-	-	-

	1931-32	26	1.704	298	2.002	33	2	35	1	55	?
	1932-33	13	1.719	323	2.042	78	12	90	-	-	-
	1933-34	28	-	-	-	?	?	89	-	-	-
	1934-35	28	2.275	515	2.790	82	14	96	-	-	-
	1935-36	30	2.590	631	3.221	83	15	98	-	-	-
	1936-37	31	2.659	715	3.374	81	14	95	-	-	-
	1937-38	30	2.796	761	3.557	79	16	95	-	-	-
	1938-39	45	2.858	813	3.671	80	17	97			
Malatya	1928-29	133	5.060	1.505	6.447	168	19	187	-	-	-
	1929-30	114	5.172	1.505	6.677	191	24	215	-	-	-
	1930-31	119	5.455	1.625	7.080	199	29	228	-	-	-
	1931-32	95	5.445	1.592	7.038	189	14	203	-	-	-
	1932-33	103	5.288	1.519	6.807	106	15	121	-	-	-
	1933-34	76	?	?	5.999	?	?	155	-	-	-
	1934-35	97	6.597	1.673	8.270	150	22	172	-	-	-
	1935-36	97	7.177	1.877	9.054	152	28	180	-	-	-
	1936-37	98	7.710	2.141	9.851	167	24	191	-	-	-
	1937-38	87	7.616	1.932	9.598	152	39	191	-	-	-
1938-39	121	7.625	1.951	9.576	140	31	171	-	-	-	
Mardin	1928-29	19	1.310	307	1.617	48	9	57	-	-	-
	1929-30	17	1.310	253	1.461	38	6	44	-	-	-
	1930-31	17	1.338	285	1.623	41	9	50	-	-	-
	1931-32	15	1.141	226	1.367	46	10	56	1	119	?
	1932-33	17	1.343	270	1.613	30	5	35	1	129	5
	1933-34	18	?	?	1.748	?	?	56	-	-	-
	1934-35	23	1.704	265	1.969	46	11	57	-	-	-
	1935-36	23	1.800	312	2.112	45	14	59	-	-	-
	1936-37	28	2.026	335	2.361	46	14	60	-	-	-
	1937-38	31	2.414	421	2.835	55	16	71	-	-	-
1938-39	33	2.676	504	3.180	55	18	73	-	-	-	
Tunceli	1934-35	18	1.078	282	1.360	-	-	-	-	-	-
	1935-36	18	-	-	-	36	4	40	-	-	-
	1936-37	26	1.559	386	1.945	42	6	48	-	-	-
	1937-38	35	1.762	147	2.209	48	4	52	-	-	-
	1938-39	30	1.537	416	1.953	44	6	50	-	-	-
Muş	1928-29	15	606	136	742	34	6	40	-	-	-
	1929-30	13	506	143	649	19	7	26	-	-	-
	1930-31	14	627	157	784	26	6	32	-	-	-
	1931-32	15	708	176	884	27	6	33	-	-	-
	1932-33	20	898	151	1.049	20	4	24	-	-	-
	1933-34	20	?	?	1.150	?	?	36	-	-	-
	1934-35	17	998	177	1.145	34	3	37	-	-	-
	1935-36	6	510	50	560	18	-	18	-	-	-

	1936-37	6	476	63	539	15	2	17	-	-	-
	1937-38	5	550	64	630	16	2	18	-	-	-
	1938-39	5	558	72	630	16	3	19	-	-	-
Siirt	1928-29	10	328	78	406	17	5	22	-	-	-
	1929-30	10	312	93	405	17	5	22	-	-	-
	1930-31	11	508	170	678	22	6	28	-	-	-
	1931-32	11	542	173	715	29	8	37	-	-	-
	1932-33	28	683	157	840	27	5	32	-	-	-
	1933-34	14	?	?	936	?	?	37	-	-	-
	1934-35	14	798	148	946	34	3	37	-	-	-
	1935-36	13	726	172	898	32	5	37	-	-	-
	1936-37	14	777	193	970	29	8	37	-	-	-
	1937-38	11	926	258	1.184	25	10	35	-	-	-
	1938-39	12	973	299	1.272	27	8	35	-	-	-
Kars	1928-29	82	3.808	895	4.703	114	24	138	-	-	-
	1929-30	88	4.923	156	6.079	108	13	121	-	-	-
	1930-31	88	3.861	1.181	5.042	123	122	145	-	-	-
	1931-32	81	3.729	1.109	4.838	121	18	139	1	327	?
	1932-33	83	4.611	1.333	5.944	126	19	145	-	-	-
	1933-34	76	?	?	5.796	?	?	124	-	-	-
	1934-35	64	4.725	1.163	5.888	107	16	123	-	-	-
	1935-36	80	6.211	1.395	7.606	125	20	145	-	-	-
	1936-37	81	6.581	1.563	8.144	130	29	159	-	-	-
	1937-38	131	7.285	1.780	9.065	150	27	177	-	-	-
1938-39	162	7.928	1.858	9.786	159	19	178	-	-	-	
Van	1928-29	7	358	100	458	15	13	28	1	61	?
	1929-30	11	519	102	621	18	5	23	1	36	?
	1930-31	9	512	96	608	13	11	24	1	55	?
	1931-32	10	621	119	740	13	11	14	2	163	?
	1932-33	11	894	132	936	22	4	26	1	306	6
	1933-34	17	?	?	1.154	?	?	10	-	-	-
	1934-35	17	1.130	168	1.298	35	5	40	-	-	-
	1935-36	12	957	161	1.118	28	7	35	-	-	-
	1936-37	12	1.007	194	1.201	29	7	36	-	-	-
	1937-38	16	1.323	259	1.582	34	9	43	-	-	-
1938-39	17	1.434	314	1.748	35	12	48	-	-	-	

Tablodaki veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde on yıllık dönemde Doğu Anadolu'da okul adedinde yıllar itibariyle bir dalgalanma dikkati çekmekle beraber, 1938 yılı itibariyle çoğunlukla bir artışın var olduğu söylenebilir. 1928-1938 döneminde Beyazıt, Erzurum, Erzincan, Hakkâri, Urfa, Mardin, Tunceli, Bitlis, Kars ve Van vilayetlerinde okul adedinde artış olduğu, hatta Hakkari'de 3 kat, Beyazıt, Erzincan, Kars ve Van'da 2 kat oranında bir artıştan rahatlıkla bahsedilebilir. Diyarbakır, Gaziantep ve Siirt'te bu on yıllık dönemde okul adedi neredeyse aynı kalırken, Malatya ve Muş'ta nispi de olsa bir azalma dikkati çekmektedir.

Öğrenci sayılarına bakıldığında nüfus artışına paralel olarak doğal biçimde on yıllık dönem sonunda tüm vilayetlerde ciddi bir artışın var olduğu aşikârdır. Bu noktada sadece Muş'ta, 1935'ten sonra bir öğrenci düşüşü söz konusu olmakla beraber, bu durum adı geçen vilayetin idari düzenlemeler kapsamında küçültülmesinden kaynaklanmaktadır. Öğrenci adedindeki artış tüm vilayetlerde olmakla beraber, artışın boyutu itibariyle Gaziantep, Malatya, Mardin, Siirt, Kars ve Van illeri öne çıkmaktadır. Bunlar içerisinde de özellikle Gaziantep ve Van'ın on yıllık dönemde 4 katı bir öğrenci adedine ulaştığını da bilhassa ifade etmek gerekir. Öğrenci adedindeki bu artışa cinsiyet itibariyle bakıldığında ise tüm vilayetlerde erkek ve kız öğrencilerin neredeyse, aynı oranda artış gösterdiği tespit edilmektedir. Kız öğrenci artışında Bingöl, Gaziantep, Urfa, Mardin, Tunceli, Siirt ve Van vilayetlerinin öne çıktığını, Siirt ve Van'da oranın 4 kat olduğunu da bilhassa ifade etmek gerekir. Bu artış oranlarının ortaya çıkmasında on yıllık dönemdeki nüfus artışının etkisinin birinci derecede etkili olduğu hususunu gözden kaçırmamakla beraber, yukarıdaki verilerden hareketle bu dönemde Doğu Anadolu'da okullaşma oranında bir artışın var olduğu tespiti de yapılabilir.

İlkokullarda görev yapan öğretmenlerin durumuna bakıldığında, diğer iki parametreye paralel olarak Malatya vilayeti hariç tüm vilayetlerde, on yıllık dönemde adet itibariyle bir artışın var olduğu söylenebilir. Ancak bu on yıllık dönemde öğrenci başına düşen öğretmen sayısına bakıldığında çoğu vilayette bu sayının artış gösterdiği, diğer bir ifadeyle öğrenci artışına paralel biçimde öğretmen adedinin arttırılmadığı tespiti yapılabilir. Nitekim 1928 ve 1938 yılları arasında bu oran Beyazıt'ta 36'dan 40'a, Gaziantep'te 26'dan 46'ya, Malatya'da 34'den 56'ya, Mardin'de 28'den 43'e, Siirt'te 18'den 36'ya, Kars'ta 34'den 54'e ve Van'da 16'dan

36'ya yükselmiştir. Bu oran sadece, Bingöl ve Urfa'da düşmüştür. Dolayısıyla buradan hareketle on yıllık dönemde Doğu Anadolu'da öğretmen adedi sayıca arttırılmış olmakla beraber, bu artışın öğrenci artışı karşısında yeterli olmadığı, bölgede ilkokullarda yeterli miktarda öğretmen istihdam edilemediği söylenebilir.

2.2.3. Orta Öğretim ve Lise:

Harf inkılabının yürürlüğe girdiği 1928 senesinde tüm ülke çapında 78 ortaokul mevcut olup, ortaokullarda 23.225 kişi öğrenim görmekte ve 815 öğretmen görev yapmaktaydı⁶². 1928 itibariyle, aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere, Doğu Anadolu'da 11 müstakil vaziyette ortaokul mevcut olup, bu okullarda 1.389 kişi eğitim görmektedir. Tabloya bakıldığında öğrenci sayısı itibariyle en fazla öğrencinin 199 erkek, 29 kız, toplamda 228 kişi ile Elazığ'da, en az öğrencinin ise 37 erkek, 8 kız, toplamda 45 kişi ile Van vilayetinde olduğu görülmektedir. Öğrencilerin kız ve erkek olma durumuna göre bakıldığında ise kız öğrenci sayısının erkek öğrenci sayısının çok altında kaldığını görmekteyiz. 1928-1929 eğitim öğretim döneminde Doğu Anadolu'daki ortaokullarda görev yapan öğretmen hakkında bilgi mevcut olmadığı için değerlendirme yapılamamıştır. 1928-1929 dönemi de dahil olmak üzere 1938'e kadar olan dönemde, Doğu Anadolu'da orta öğretim ile ilgili yıllıklardan tespit edilebilen veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir⁶³.

Tablo 5- 1928-1938 Yılları Arasında Ortaöğretim ve Liseler⁶⁴:

Vilayetler	Yıl	Ortaokullar						
		Okul Adedi	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı		
			Erkek	Bayan	Toplam	Erkek	Bayan	Toplam
Ağrı	1936-37	1	75	10	85	7	1	8
	1937-38	1	135	15	148	7	1	8
	1938-39	1	184	21	205	7	1	8
Bitlis	1928-29	1	43	8	51	?	?	?
	1929-30	1	45	6	51	?	?	?

⁶²Maarif İstatistiği,(1937-1938),s.2.

⁶³Maarif İstatistikleri(1923-1932), ,s.37, 38,39,45,50.;Maarif İstatistikleri(1932-1933),s.172,173,200. Maarif Muallimler İstatistiği, (1933-34),s.s10-13.;Kültür İstatistiği,(1934-1935), s.214,218, 222, 225, 226,227,237,238,240,258,260,262,270,300.

Milli Eğitim Kültür İstatistiği (1935-1936),s.151,153,156,157,158,168,169,170,182,183,184,186,187; Kültür İstatistiği,(1936-1937), s.157,159,162,165,174,175,176,187,188,189,191,192,212,213.

Maarif İstatistiği (1937-1938), No:145, s.168,170,172,175,177,178,179,187,188,189,190,201,202.

⁶⁴Yıllıklarda Erzincan Ortaokulunun 1932 öncesi verileri olmamakla beraber, adı geçen vilayette bir ortaokul faaliyettedir. Muhtemelen yanlışlıkla veri girişi yapılmıştır.

	1930-31	1	43	3	46	?	?	?
	1931-32	1	51	1	52	?	?	?
	1932-33	-	-	-	-	-	-	-
	1933-34	-	-	-	-	-	-	-
	1934-35	1	102	6	108	7	1	8
	1935-36	1	88	8	96	6	-	6
	1936-37	1	119	13	132	5	2	7
	1937-38	1	146	11	157	4	3	7
	1938-39	1	138	14	152	5	1	6
Diyarbakır	1928-29	1	150	31	181	?	?	?
	1929-30	1	174	30	204	?	?	?
	1930-31	1	197	-	197	?	?	?
	1931-32	1	214	31	245	?	?	?
	1932-33	1	233	30	263	?	?	?
Erzurum	1928-29	1	142	37	179	?	?	?
	1929-30	1	165	34	196	?	?	?
	1930-31	1	149	32	181	?	?	?
	1931-32	1	155	24	179	?	?	?
	1932-33	1	312	80	392	-	-	-
	1933-34	1	?	?	79	?	?	3
	1934-35	1	-	79	79	6	3	9
	1935-36	1	-	128	128	6	3	9
	1936-37	1	-	128	128	4	3	7
	1937-38	1	-	156	156	4	3	7
1938-39	1	-	185	185	4	3	7	
Erzincan	1932-33	1	171	32	203	10	1	11
	1933-34	1	?	?	233	?	?	9
	1934-35	1	210	52	262	9	1	10
	1935-36	1	249	63	312	13	1	14
	1936-37	1	303	77	380	12	2	14
	1937-38	1	349	94	443	11	2	13
	1938-39	1	332	90	422	12	3	15
Elazığ	1928-29	1	199	29	228	?	?	?
	1929-30	1	199	29	228	?	?	?
	1930-31	1	216	39	255	?	?	?
	1931-32	1	270	41	311	?	?	?
	1932-33	1	339	40	379	14	2	16
	1933-34	1	?	?	395	?	?	13
	1934-35	1	429	46	475	14	3	17
	1935-36	1	507	79	586	15	3	18
	1936-37	1	585	100	685	17	3	20
	1937-38	1	645	94	744	15	5	20
1938-39	1	715	91	806	16	5	21	

Gaziantep	1928-29	1	148	27	175	?	?	?
	1929-30	1	149	26	175	?	?	?
	1930-31	1	144	28	172	?	?	?
	1931-32	1	176	28	204	?	?	?
	1932-33	1	282	36	316	7	2	9
	1933-34	1	?	?	154	?	?	8
	1934-35	1	?	?	172	?	?	8
	1935-36	1	?	?	201	?	?	10
	1936-37	1	?	?	237	?	?	21
	1937-38	1	?	?	276	?	?	22
	1938-39	1	?	?	284	?	?	23
Urfa	1928-29	1	97	9	106	?	?	?
	1929-30	1	115	9	124	?	?	?
	1930-31	1	100	6	106	?	?	?
	1931-32	1	100	4	104	?	?	?
	1932-33	1	175	8	183	10	-	10
	1933-34	1	?	?	201	?	?	10
	1934-35	1	206	16	220	11	1	12
	1935-36	1	245	20	265	8	-	8
	1936-37	1	279	34	313	18	1	19
	1937-38	1	314	36	350	13	2	15
1938-39	1	385	47	432	13	2	15	
Malatya	1928-29	1	161	36	197	?	?	?
	1929-30	1	204	33	237	?	?	?
	1930-31	1	199	39	238	?	?	?
	1931-32	1	209	35	244	?	?	?
	1932-33	1	210	28	238	12	1	13
	1937-38	1	142	8	150	6	-	6
	1938-39	1	193	11	204	9	-	9
Mardin	1928-29	-	-	-	-	-	-	-
	1929-30	-	-	-	-	-	-	-
	1930-31	-	-	-	-	-	-	-
	1931-32	-	-	-	-	-	-	-
	1932-33	-	-	-	-	-	-	-
	1933-34	1	?	?	189	?	?	10
	1934-35	1	226	24	250	10	1	11
	1935-36	1	251	26	277	12	1	13
	1936-37	1	231	29	260	12	1	13
	1937-38	1	263	35	298	9	1	10
1938-39	1	300	41	341	8	5	13	
Muş	1928-29	-	-	-	-	-	-	-
	1929-30	-	-	-	-	-	-	-
	1930-31	-	-	-	-	-	-	-

	1931-32	-	-	-	-	-	-	-
	1932-33	1	58	4	62	7	7	7
	1933-34	-	-	-	-	-	-	-
	1934-35	1	?	?	108	?	?	?
	1935-36	-	-	-	-	-	-	-
	1936-37	1	71	-	71	7	-	7
	1937-38	1	98	8	106	6	1	7
	1938-39	1	104	12	116	7	1	8
Siirt	1928-29	1	68	7	75	?	?	?
	1929-30	1	74	2	76	?	?	?
	1930-31	1	72	5	77	?	?	?
	1931-32	1	88	12	100	?	?	?
	1932-33	1	104	12	116	6	1	7
	1933-34	1	?	?	100	?	?	7
	1934-35	1	101	9	110	8	1	9
	1935-36	1	134	11	145	9	1	10
	1936-37	1	151	16	167	8	1	9
	1937-38	1	180	18	198	8	1	9
Kars	1928-29	1	132	21	153	?	?	?
	1929-30	1	172	17	189	?	?	?
	1930-31	1	201	28	229	?	?	?
	1931-32	1	195	20	215	?	?	?
	1932-33	1	220	19	239	7	2	9
	1938-39	1	154	24	178	6	3	9
Van	1928-29	1	37	8	45	?	?	?
	1929-30	1	38	9	47	?	?	?
	1930-31	1	47	9	56	?	?	?
	1931-32	1	60	4	64	?	?	?
	1932-33	1	81	8	89	3	-	3
	1933-34	1	?	?	115	?	?	5
	1934-35	1	97	13	110	7	1	8
	1935-36	1	123	13	136	6	1	7
	1936-37	1	160	14	174	6	8	2
	1937-38	1	212	14	226	2	10	12
1938-39	1	274	22	296	10	1	11	

On yıllık bir dönemde Doğu Anadolu'daki ortaokulları içeren tablodaki veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşmak mümkündür. Yukarıda da ifade edildiği üzere, 1928 yılı itibariyle Doğu Anadolu'da sadece 10 vilayette; Bitlis, Diyarbakır, Erzurum, Erzincan, Elazığ, Gaziantep, Urfa, Malatya,

Siirt, Kars ve Van'da müstakil ortaokullar eğitim ve öğretime devam etmektedirler. 1932 ve 1933 yıllarında ise Muş ve Mardin'de de ortaokul açılmış ve dolayısıyla Cumhuriyet'in onuncu yılı itibariyle Doğu Anadolu'da, müstakil ortaokula sahip vilayet sayısı 12'ye yükselmiştir. Ancak tabloda da görüldüğü üzere, 1934 yılında Diyarbakır'daki müstakil ortaokulun kapanmış ve bu okul Diyarbakır'daki tam devreli lise bünyesine alınmıştır. Dolayısıyla müstakil ortaokul adedi 1934'te 11'e düşmüştür. İki yıl sonra ise Ağrı'da müstakil bir ortaokul açılmış, böylelikle bölgedeki ortaokul adedi tekrar 12'ye yükselmiş ve bu durum 1938 yılı itibariyle de aynen devam etmiştir.

Bölgedeki ortaokullar, öğrenci sayısı itibariyle değerlendirildiğinde vilayetlerin çoğunda yıllar itibariyle tedrici bir artıştan bahsetmek mümkündür. Ağrı, Diyarbakır, Erzincan, Elazığ, Gaziantep, Urfa, Mardin, Siirt ve Van'da öğrenci adedi yıllar ilerledikçe bir artış seyri içerisinde bulunmuştur. Buna karşılık Bitlis, Erzurum ve Muş vilayetlerindeki ortaokullarda, yıllar itibariyle öğrenci adedinde bir dalgalanma dikkati çekmektedir. Erzurum'da 1932-1933 döneminde, 392 olan öğrenci adedinin, bir sonraki yıl 79 kız öğrenciye düşmesini, 1933-1934 döneminde erkek öğrencilerin tam devreli liseye devredilmesi ile izah etmek mümkündür. Öğrenci adedi cinsiyet itibariyle, mukayese edildiğinde erkek yoğunluklu bir kompozisyondan bahsetmek pek ala mümkündür. Nerdeyse tüm ortaokullarda, erkek öğrenci adedi, kız öğrenci adedine göre %70'lerin üstündedir. Bu oran Ağrı, Bitlis, Urfa, Mardin ve Van'da %90'lar seviyesine kadar çıkmaktadır. Dolayısıyla bölgede kızların ilkokul sonrasında eğitime devam etme oranının oldukça düşük kaldığı şeklinde bir tespit yapmak mümkündür.

Ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin yıllar itibariyle durumuna bakıldığında, çoğunlukla bir artıştan bahsedilebilir. Özellikle çok öğrencisi bulunan Erzincan, Elazığ, Gaziantep ve Van'da ortaokulda görev yapan öğretmen adedinin yıllar ilerledikçe yukarı yönlü ivme kazandığını tespit etmek mümkündür. Ancak bu artışın öğrenci adediyle mukayese edildiğinde aynı oranda olmadığı, öğrenci artışına paralel biçimde bölgeye öğretmen istihdam edilemediği söylenebilir. Örneğin Erzincan'da 1932-1933 döneminde öğretmen başına düşen öğrenci adedi 18 iken, 1937-1938 döneminde bu oran 34'e çıkmıştır.

Harf inkılabının yürürlüğe girdiği 1928-1929 ders yılında Türkiye'de 20 lise mevcut olup, liselerde 4.168 kişi öğrenim görmekte ve 510 öğretmen görev

yapmaktaydı⁶⁵. Aynı dönemde ise Doğu Anadolu’da sadece Erzurum’da iki devreli statüde sadece erkek öğrencilere yönelik bir lise bulunmaktaydı. Bu durum 1932’ye kadar devam etmiştir. 1928-1929 eğitim öğretim döneminde birinci devrede 204, ikinci devrede 64 toplam 268 kişinin eğitim gördüğü lisede, 1929-1930 döneminde 286, 1930-1931 döneminde 318, 1931-1932 döneminde 327 ve 1932-1933 döneminde 375 öğrenci eğitim görmüştür⁶⁶.

Tablo 6: 1928-1929’dan 1933’e Doğu Anadolu’daki Liseler⁶⁷:

Liseler										
Vilayetler	Yıllar	Öğrenci Adedi						Öğretmen Adedi		
		Birinci Devre			İkinci Devre					
		Erkek	Bayan	Toplam	Erkek	Bayan	Toplam	Erkek	Bayan	Toplam
Erzurum Erkek Lisesi	1928-29	204	-	204	64	-	64	?	?	?
	1929-30	210	-	210	76	-	76	?	?	?
	1930-31	219	-	219	99	-	99	?	?	?
	1931-32	228	-	228	99	-	99	?	?	?
	1932-33	283	-	283	92	-	92	14	-	14
Diyarbakır Lisesi (Karma)	1932-33	233	30	263	23	-	23	13	2	15
Gaziantep Lisesi (Karma)	1932-33	171	20	191	49	-	49	10	2	12

1932-1933 eğitim öğretim döneminde tüm Türkiye’de 62 lise, 7.843 kişi ve bu öğrencilere eğitim veren 1.827 öğretmen bulunmaktaydı. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere 1932-1933 eğitim öğretim döneminden itibaren lise eğitimine yönelik ciddi bir hamle, yatırım söz konusudur. Bu yatırımdan bir nebze de olsa Doğu Anadolu payını almış, Diyarbakır ve Gaziantep’te iki devreli statüde lise açılmıştır. Böylelikle Doğu Anadolu’daki bulunan lise sayısı üçe çıkmıştır. Açılan bu iki son lisede eğitim karma şeklindedir. Ancak kız öğrenciler lisenin birinci devresinde olup, ikinci devrede sadece erkek öğrenci bulunmaktaydı. 1932-1933 eğitim öğretim yılında Diyarbakır lisesinde 32’si kız toplam 286, Gaziantep lisesinde 20’si kız toplam 240 öğrenci eğitim almaktaydı.

⁶⁵Maarif İstatistiği, 1937-1938, s.2.

⁶⁶Maarif İstatistikleri, 1923-1932, s.50,51.

⁶⁷Maarif İstatistiği, 1932- 1933, s. 205, 209, 214.

1933-1934 dönemine gelindiğinde ülke geneliyle paralel olarak Doğu Anadolu'daki lise sayısı da artmış, lise bulunan iller arasına Kars ve Malatya' da katılmıştır. 1933-1934 döneminden itibaren beş yıllık süre zarfında bölgedeki bu 5 lise ile alakalı tespit edilebilen veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur⁶⁸:

Tablo 7: 1933-1934'den 1938'e Doğu Anadolu'daki Liseler:

Vilayetler	Yıllar	Orta						Lise					
		Öğrenci Adedi			Öğretmen Adedi			Öğrenci Adedi			Öğretmen Adedi		
		E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Diyarbakır Lisesi	1933-34	243	35	278	7	1	9	90	-	90	6	1	7
	1934-35	341	42	383	10	1	11	501	42	543	7	1	8
	1935-36	368	72	440	14	1	15	576	87	663	11	-	11
	1936-37	399	87	486	18	2	20	252	26	278	10	1	11
	1937-38	388	82	470	8	2	10	241	40	281	10	1	11
Erzurum Lisesi	1933-34	358	-	358	8	2	70	134	-	134	7	1	8
	1934-35	418	-	418	9	2	11	116	-	116	8	1	9
	1935-36	471	-	471	8	3	11	141	15	156	11	-	11
	1936-37	117	-	117	7	1	8	161	14	175	12	1	13
	1937-38	466	-	466	9	2	11	182	25	207	11	-	11
Gaziantep Lisesi	1933-34	192	27	219	10	1	11	150	-	150	7	-	7
	1934-35	237	40	277	10	1	11	166	-	166	9	-	9
	1935-36	266	42	308	10	1	11	172	9	181	11	-	11
	1936-37	344	63	407	11	1	12	233	17	250	10	1	12
	1937-38	366	77	443	11	2	13	303	20	323	9	1	10
Kars Lisesi	1933-34	61	1	62	8	1	9	55	-	55	5	1	6
	1934-35	284	41	325	10	2	12	355	41	396	9	1	10
	1935-36	392	51	443	10	2	12	506	59	565	7	1	8
	1936-37	415	53	468	13	4	17	150	16	166	8	1	9
	1937-38	432	53	485	10	3	13	173	18	191	7	-	7
Malatya Lisesi	1933-34	229	24	253	8	1	9	39	-	39	4	-	4
	1934-35	225	30	255	12	1	13	274	30	304	7	1	8
	1935-36	387	47	434	12	2	14	88	14	102	2	4	6
	1936-37	359	64	423	11	2	13	134	20	154	7	-	7
	1937-38	456	73	529	10	2	12	199	26	225	6	1	7

Liselere dair tablodaki veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde 5 lisede de yıllar itibariyle öğrenci ve öğretmen adedinde bir artışın var olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu artış özellikle de Diyarbakır ve Kars'ta dikkat çekici olduğu

⁶⁸Maarif İstatistiği, 1934-1935, s. 256, 257, 259, 262, 271, 273, 275, 300, Maarif İstatistiği, 1935-1936, s. 182, 183, 208, 209, 210.

açıktır. Öğrenciler cinsiyet itibariyle mukayese edildiğinde daha önceki değerlendirmelerden farklı bir şey söylemek mümkün görünmemektedir. Lise bazında yine okullarda erkek egemen bir kompozisyon mevcuttur.

2.2.4. Mesleki Eğitim ve Halk Eğitimi

2.2.4.1. Muallim Mektepleri (Öğretmen Okulları):

1928-1929 eğitim öğretim döneminde tüm Türkiye’de 25 Öğretmen Okulu mevcut olup, bu okullarda 5.749 öğretmen adayı ile bunlara eğitim veren 417 öğretmen vardı⁶⁹. Aynı dönemde Doğu Anadolu’da ise Diyarbakır, Erzurum ve Elazığ’da 4 Öğretmen Okulu bulunmaktaydı. Erzurum’da kız ve erkek Öğretmen Lisesi olmak üzere 2, Diyarbakır ve Elazığ’da ise birer Erkek Öğretmen Lisesi mevcuttu. Diyarbakır’da 146 ve Elazığ’da 189 erkek, Erzurum’da ise 187 erkek ve 53 kişi kız eğitim görmekteydi⁷⁰. 1929-1930 eğitim öğretim yılında Diyarbakır’daki Öğretmen Okulu kapanmış, böylelikle Doğu Anadolu’da Öğretmen Okulu sayısı 3’e düşmüştür⁷¹.

1930-1931 eğitim öğretim döneminde tüm Türkiye’de 24 Öğretmen Okulu mevcut olup, bunlardan ikisi Doğu Anadolu’da, Erzurum ve Elazığ’dadır. Bu dönemde, Erzurum’da Erkek Öğretmen Okulu’nda 203 kişi, Kız Öğretmen Okulu’nda 141 kişi, Elazığ’da ise 172 kişi eğitim görmektedir⁷². 1931-1932 eğitim öğretim döneminde de, Erzurum ve Elazığ’daki Öğretmen Okulları faaliyetlerini devam ettirmişlerdir.

1932-1933 eğitim öğretim döneminde tüm Türkiye’de Öğretmen Okulu sayısı 19’a düşerken, Doğu Anadolu’da Elazığ’daki okul da kapananlar arasında yer almıştır. Dolayısıyla Cumhuriyet’in onuncu yılı itibariyle Doğu Anadolu’da Öğretmen Okulu bulunan tek il Erzurum’dur. Bu durum 1938’e kadar devam etmiştir⁷³. Erzurum’daki okulun 1933’den itibaren öğrenci sayısında ciddi biçimde bir düşüş gözlenmektedir. Nitekim 1932-1933 eğitim öğretim yılında 93 erkek, 61

⁶⁹Maarif İstatistiği(1937-1938),s.2,3.

⁷⁰Maarif İstatistikleri(1923-1932), s.46,47.

⁷¹Maarif İstatistikleri(1923-1932), s.46,47.

⁷²Maarif İstatistikleri(1923-1932), s.46,47.

⁷³Maarif İstatistiği(1937-1938),s.2,3.

kız öğrenci eğitim alırken⁷⁴, 1934-1935 eğitim öğretim döneminde 16 erkek ve 17 kız öğretmen adayının bulunduğu tespit edilmektedir⁷⁵.

2.2.4.2. Sanat Mektepleri:

Gerek devlet, gerekse özel sektöre nitelikli iş gücü yetiştirmek üzere açılan bu okullar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Erkek Sanat Okulu olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde sanat okulları ilkokula dayalı olup, üç yıllık bir mesleki eğitim öğretim sürecinden sonra tamamlanabilmekteydi. Kız Sanat Enstitüleri, kız çocuklarını belirli alanlarda kendi geçimlerini temin edebilecek şekilde yetiştirmek ve aynı zamanda onları geleceğe becerikli ve bilgili bir kadın olarak hazırlamak amacıyla ilk defa 1929'da açılmıştır. 1927-1928 eğitim öğretim döneminden açılan Akşam Kız Sanat Okullarında öğrenim çağını geçirmiş ya da bu çağda olmakla beraber öğrenim görme durumları olmayan genç kız ve kadınların eğitilmesi hedeflenmekteydi. Bu eğitim temel amacı iyi bir anne ve ev kadını yetiştirmenin yanı sıra bir mesleki saha da yetkinlik kazandırmaktı.

1928-1929 eğitim öğretim döneminde tüm Türkiye'de 13 Sanat Mektebi, 1.562 öğrenci ve bu öğrencilere eğitim veren 194 öğretmen bulunmaktadır⁷⁶. 1928-1929 eğitim öğretim döneminde Doğu Anadolu'da Diyarbakır, Erzurum ve Gaziantep'te Erkek Sanat Mektebi vardı. Diyarbakır ve Erzurum'da 45 kişi, Gaziantep 28 kişi eğitim alırken, Diyarbakır 3 erkek öğretmen, Erzurum ve Gaziantep'te 5 erkek öğretmen görev yapmaktadır⁷⁷. 1929-1930 eğitim öğretim yılında Doğu Anadolu'da sadece Diyarbakır'da Erkek Sanat Mektebi kalmış ve bu okul, Doğu Anadolu'da, tek Sanat Mektebi Okulu olma özelliğini 1937-1938 eğitim öğretim dönemine kadar sürdürmüştür. 1937-1938 eğitim öğretim döneminde Elazığ'da 1 Kız Sanat Mektebi Okulu açılmıştır. Yeni açılan bu okulda 40 kız öğrenci eğitim alırken, 12 öğretmen görev yapmaktadır. Öğrenci sayısı itibarıyla 1930-1937 yılları arasında Doğu Anadolu'da Sanat Mektepleri Okulunda eğitim gören öğrenci sayısı bazı dönemlerde artış gösterirken, bazı dönemlerde büyük bir düşüş yaşanmıştır. Rakamlarla ifade edecek olursak; 1930-1931 eğitim yılında 97

⁷⁴Maarif İstatistikleri(1932-1933) ,s.402.

⁷⁵Maarif İstatistiği(1937-1938),s.2,3.

⁷⁶Maarif İstatistikleri(1923-1932),s.56.

⁷⁷Maarif İstatistikleri(1923-1932), ,s.60.

kişi eğitim alırken, 1936-1937 eğitim öğretim döneminde bu sayı 56'ya kadar düşmüştür⁷⁸.

2.2.4.2.1. İpekböcekçiliği Mektepleri:

Türkiye'de ipekböcekçiliği, yardımcı bir tarımsal üretim konusudur. Suni ipek ve sentetik iplik yapım tekniklerinin hızla gelişmesi sonucu, eski önemine ve değerini yitiren ipekböceği yetiştiriciliği, çağdaş dönemde ikincil bir uğraş durumundadır. I.Dünya ve Kurtuluş Savaşı sonrasında adeta çöküntüye uğrayan ipekböcekçiliği, savaş sonrasında yavaş yavaş canlanmaya ve yaş koza üretimi de artmaya başlamıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyetinin ekonomik kalkınmayı sağlamak için aldığı çeşitli tedbirler arasında ipekböcekçiliğinin geliştirilmesi de bulunmaktadır. Bu amaçla Duyunu Umumiye'nin kurduğu, Harir Darüt Talimi 1926 yılında bu kez İpekböcekçiliği Mektebi adı altında yeniden açılmıştır. 1930 yılında bu okul ipekböceği tohumu yetiştirilmesi, satılması ve ipekböcekçiliğinin ülke çapında geliştirilmesi için İpekböceği Enstitüsüne dönüştürülmüştür. 1930-1931 eğitim öğretim döneminde tüm Türkiye'de 2 İpekböcekçiliği Mektebi, 25 öğrenci ile bu öğrencileri eğitim veren 3 öğretmen vardı. Bu iki okuldan biri de Doğu Anadolu'da, Diyarbakır'da bulunmaktaydı. Bu okulda 11 öğrenci eğitim alırken, 1 öğretmen görev yapmaktadır. 1931-1932 eğitim öğretim döneminde gelindiğinde ise tüm Türkiye'de Bursa ve Diyarbakır ipekböcekçiliğinin yanı sıra Edirne ve Erzincan'da İpekböcekçiliği Mektebi açılmıştır. Böylelikle 1931-1932 döneminde Doğu Anadolu'da İpekböcekçiliği Mektebi 2'ye çıkmıştır. Öğrenci sayısı itibarıyla baktığımızda, Erzincan İpekböcekçiliği Mektebi'nde 35 öğrenci eğitim almaktadır. Bu eğitim 1 öğretmen tarafından verilmektedir⁷⁹. 1932-1933 eğitim öğretim döneminde, Doğu Anadolu'da bu kez Erzurum'da İpekböcekçiliği Mektebi açılmıştır. Öğrenci itibarıyla 1932-1933 eğitim öğretim döneminde Doğu Anadolu'da İpekböcekçiliği Mektebi'nde en fazla öğrenci eğitime yeni başlayan 20 kişi ile Erzurum'dadır. Bu eğitim 1 öğretmen tarafından verilmektedir⁸⁰. 1933-1934 eğitim döneminde, Doğu Anadolu'da Erzurum'da bir yıl önce açılan İpekböcekçiliği Mektebi kapatılmış, mektep sayısı 2'ye düşmüştür⁸¹. 1934-1935 eğitim öğretim döneminde Doğu Anadolu'da sadece Diyarbakır'da İpekböcekçiliği Mektebi

⁷⁸Kültür İstatistiği(1936-1937), ,s.244.

⁷⁹Maarif İstatistikleri(1923-1932), s.61.

⁸⁰Maarif İstatistikleri(1932-1933), s.242,245.

⁸¹Maarif İstatistiği (1933-1934),s.384.

bulunmakta olup, 1938-1939 eğitim öğretim dönemine kadar bu durum devam etmiştir. 1936-1937 eğitim öğretim döneminde 55 kişinin eğitim aldığı okulda, 1937-1938 döneminde sadece 12 öğrenci bulunmaktaydı⁸².

2.2.4.2.2. Dikiş, Nakış ve Terzilik Eğitimi:

Kadınların toplumsal ve ekonomik yaşamda daha etkin bir rol üstlenmelerini amaç edinen bu kurslardan beklentiler üst düzeydeydi. Temel beklenti herhangi bir nedenle okul eğitiminden mahrum kalmış kadınları, gerekli bilgi ve beceri ile donatarak ülke kalkınma ve ilerlemesinin bir parçası olmalarını sağlamaktı. Cumhuriyetin ilk yılları itibariyle kadınları bu amaç etrafında yetiştirmek üzere açılan kursların en başında biçki-dikiş ve nakış kursları gelmekteydi. Bu kurslar çoğunlukla Maarif Vekalet'ince yürütülmekte olup, Cumhuriyetin sekizinci yılı itibariyle Doğu Anadolu'da 13 adet mevcuttu. Söz konusu alana yönelik Diyarbakır'da 2, Elazığ'da 4, Erzurum'da 3 ve Gaziantep'te de 4 adet kurs mevcut olup, bu kurslara 15 öğretmen nezaretinde 146 bayan katılmıştı⁸³. Bir sonraki yıl bu kurslar aynen devam etmiş olup, bunlarla alakalı tespit edilebilen veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur⁸⁴.

Tablo 8: 1932-1933 Eğitim Döneminde Doğu Anadolu'da Nakış, Biçki, Dikiş ve Terzilik Yurtları:

Okul Adları	Öğrenci Adedi			Öğretmen Adedi		
	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kız	Toplam
Diyarbakır Hafıza Ziya Hanım Dikiş Biçki Yurdu	0	5	5	0	1	1
Elazığ Seniha Hanım Dikiş Biçki Yurdu	0	5	5	0	1	1
Elazığ Pakize Hanım Dikiş Biçki Yurdu	0	5	5	0	1	1
Elazığ Mediha Hanım Dikiş Biçki Yurdu	0	13	13	0	1	1
Erzurum Ayşe Hanım Kadınlar Dikiş Biçki Yurdu	0	13	13	0	1	1
Gaziantep Meliha Süleyman Hanım Dikiş Biçki Yurdu	0	16	16	0	1	1
Gaziantep Kilis Vahide Hanım Dikiş Biçki Yurdu	0	15	15	0	1	1
Malatya Vecihe Hanım Hanımlar Dikiş Biçki Yurdu	0	12	12	0	1	1
Malatya Mevhibe Hanım Hanımlar Dikiş Biçki Yurdu	0	17	17	0	1	1
Urfa Suat Hanım Dikiş Biçki Yurdu	0	6	6	0	1	1

⁸²Maarif İstatistiği(1937-1938),s.242,243.

⁸³Maarif İstatistikleri(1923-1932), s.62.

⁸⁴Maarif İstatistikleri(1932-1933) ,s.246,247,248,249.

1933-1934 döneminde bölgede yine bu sayılan 10 kurs faaliyetine devam etmiş iken⁸⁵, sonraki yıllarda kurs adedinde dalgalanmalar yaşanmıştır. Nitekim 1934-1935 döneminde sadece, Diyarbakır ve Gaziantep'te 7 kurs açılmış, 1935-1936 döneminde ise bölgede toplam 13 adet kurs faaliyete geçirilmiştir. 1935-1936'da Diyarbakır'da 2, Elazığ'da 1, Erzincan'da 2 ve Gaziantep'te 8 kursta 10 öğretmen nezaretinde 174 kursiyer eğitim almıştı⁸⁶. 1936-1937 dönemine gelindiğinde ise bölgedeki kurs adedi 10'a düşerken, Diyarbakır'da 2, Elazığ'da 2, Gaziantep'te 3 ve Malatya'da 1 kursta 10 öğretmenle beraber 72 öğrenci eğitim almıştır⁸⁷. 1937-1938 döneminde bu düşüş eğilimi devam etmiş, kurs adedi 5'e düşmüştür. Gaziantep'te 2, Elazığ, Malatya ve Urfa'da 1 kurs faaliyet göstermiş ve bu kurslara da toplam 88 kursiyer iştirak etmiştir⁸⁸.

2.2.4.2.3. Kuran Kursları:

Tevhidi Tedrisat Kanununun kabulü sonrasında dönemin Diyanet İşleri Reisi Rıfat (Börekçi) Bey'in girişimiyle, Kur'an kurslarının Diyanet İşleri Riyasetince yürütülmesi kararlaştırıldı. Bu karar gereğince 1925 yılında Riyasete bağlı olarak hafız yetiştirmek üzere tüm ülke çapında 9 Kur'an Kursu açıldı. Bursa, Edirne, Erzurum, Eskişehir, Isparta, İstanbul, Kayseri, Konya ve Trabzon'daki bu kursların adedi her yıl artarak, 1938'de 27'ye ulaştı. 1939 yılında bunlara 21 tane daha eklenerek, toplam sayı 48 oldu⁸⁹. 1936-1937 eğitim öğretim döneminde Doğu Anadolu'da Erzurum ve Malatya'da Kur'an öğretme kursu vardır. Erzurum'daki kursta 19 kişi, Malatya'daki kursta ise 44 kursiyer bulunmaktadır. Bu kursiyerlere eğitim 1 öğretmen tarafından verilmektedir.

⁸⁵ *Maarif İstatistiği* (1933-1934), s.330.

⁸⁶ *Kültür İstatistiği* (1934-1935), s.320,321.

⁸⁷ *Kültür İstatistiği*, (1936-1937), s.230,232,234,235,240,258,259

⁸⁸ *Maarif İstatistiği*, (1937-1938), s. 248,249,251,252.

⁸⁹ Duman, a,g,e,s.142,143.

2.2.5. Millet Mekteplerinin Faaliyetleri (1928-1935):

Cumhuriyet'in ilanına müteakiben okuma yazma bilmeyenlerin eğitilmesi amacıyla 'Halk Mektepleri', 'Halk Dershaneleri', 'Halk Evleri' gibi adlarla bazı kurumların ihdası kamuoyunda tartışılmalı konulardan biriydi. Nihayetinde 1927'de Mustafa Naci Bey'in Maarif Vekilliği döneminde ilk adımlar atılmış ve ilk Halk Dershanesi aynı yıl faaliyete geçmiştir. 1928 Eylül'üne gelindiğinde tüm Türkiye'de 3.304 Halk Dershanesi faaliyette olup, buralarda 64.302 kişi eğitim almaktaydı.

Bu Halk Dershaneleri deneyiminin yeni harflerin kabulü sonrası yürütülecek eğitim seferberliği önemli katkıları olacağı şüphesizdi. Nitekim, Başvekil İsmet Paşa 1 Kasım 1928'de TBMM'de yaptığı konuşmada bunun işaretlerini vermiş, Millet Mektepleri adı altında halk eğitime yönelik kurumların ihdasından bahsetmişti. Bu açıklamanın 10 gün sonrasında, 11 Kasım 1928'de İcra Vekilleri Heyeti 'Millet Mektepleri Teşkilat Talimatnamesini onaylamış ve söz konusu talimatname 24 Kasım 1928 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Toplam 52 maddeden oluşan talimatnameye göre Millet Mekteplerinin temel amacı yeni Türk harflerini kısa bir zamanda, kolay bir biçimde her bir ferde öğretmek, büyük halk kitlelerinin okuryazar hale getirmektir. Bu amaçla hareket edecek mektepler A ve B kursları biçiminde örgütlenecekti. A kurslarında tahsil çağını geçirmiş olup, ne eski ne de yeni yazıyı bilmeyenlerin 4 ay, B kurslarında eski yazıyı okuyup yazanların 2 ay içinde okuryazar olmaları hedeflenmekteydi.

Millet Mektepleri ile alakalı ikinci bir talimatname 16 Ekim 1929 tarihli Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre A kurslarına hiç okuma yazma bilmeyenlerin, B kurslarına ise okuma yazma öğrenmiş, buna karşılık günlük yaşamda kullanılabilecek pratik bilgilerle de donanmak isteyen kişilerin devam etmesi öngörülmekte ve her iki kursunda 4 ay sürmesi planlanmaktaydı.

Her iki talimatnameye göre Millet Mektepleri sabit, gezici ve özel adı altında üç grupta toplanmakta, bunlarda A,B, Köy Yatı Dershaneleri ve Halk Okuma Odaları biçiminde kendi içinde 4'e ayrılmaktaydı. Yine talimatnamelere göre 4 ay sürecek olan bu kursların her yıl 1 Kasım'da başlaması ve haftada üç gün yapılması en az altı saat ders yapılması gerekiyordu. Kurslarda öncelikli olarak okuma ve yazmanın

öğretilmesine yönelik ders etkinlikleri bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra yetişkinlikleri günlük yaşamlarında kullanabilecekleri bilgileri içinde barındıran hesap ve ölçüler, sağlık ve yurt bilgisi gibi derslerde program dâhilindeydi. Her kurs döneminin sonunda A kurslarında alfabe, okuma yazma, imla kuralları ve basit hesap işlemleri, B kurslarında ise yine okuma-yazma, hesap ve ölçüler, sağlık ve yurt bilgisi alanlarında sınav yapılması gerekiyordu. Sınavlar sonunda ilk üç dereceye girenlere Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın imzasını taşıyan birer anayasa kitapçığı armağan edilmesi planlanıyordu. Derslere devam etmeyenlerin 5-60 lira arasında değişen para cezalarına çarptırılacağı ifade edilirken, okula devam ederek belge alamayanların Mayıs 1931'den itibaren köy ve mahalle kurulları, devlet kurumları, belediye, banka, tekel, demiryolu ve liman idarelerinde görev yapamayacaklarının altı çizilmekteydi.

1 Kasım 1928'de törenlerle açılan Millet Mektepleri, 1935'e kadar bu isimle faaliyetlerine devam ederken, 1936-1950 döneminde Ulus Okulları adıyla çalışmalarına devam etti. Millet Mekteplerinin yıllara göre çalışma raporları incelendiğinde, en yoğun faaliyet döneminin ilk yıl olduğu ve bundan sonra her geçen yıl gerek açılan kurs, gerekse de eğitim gören kişi sayısı bakımından önemli düşüşler gösterdiği dikkati çekmektedir⁹⁰. Nitekim 1928-1929 döneminde Bayazıt'ta köylerde ve şehirlerde 29 erkek ve 8 kadın toplam 37 A kursu, B kursu açılmamış, bu kurslarda 29 erkek, 8 kadın öğretmen görev almış, A kurslarına 1.412 erkek, 239 kadın toplam 1.651 kişi devam etmiş, buna karşılık B kurslarında öğrenci katılmamıştır. Bir sonraki yıl rakamlara bakıldığında ise neredeyse yarı yarıya azalma görülmektedir. Nitekim 1929-1930 döneminde Bayazıt'ta yine köylerde ve şehirlerde 14 erkek, 3 kadın toplam 17 A kursu, 6 erkek B kursu açılmış, bu kurslarda 20 erkek ve 3 kadın öğretmen görev almış, 543 erkek, 89 kadın toplam, 632 kişi A kurslarına ve 182 erkek B kurslarına katılmıştır. Bu rakamlar her geçen yıl azalacak olup, buna dair veriler aşağıdaki tablo 9'da gösterilmiştir.

⁹⁰Duman, a.g.e,s.95,96.

Tablo 9: 1928-35 Yılları Arasında Bayazıt Vilayetinde Millet Mektepleri⁹¹:

Seneler	Dershane Adedi				Öğretmen Adedi			Öğrenci Adedi				Başarı Olan Öğrenci				
	A		B					A		B		A		B		
	E	K	E	K	E	K	T	E	K	E	K	E	K	E	K	
Şehirlerde	1928-29	16	8	-	-	16	8	24	1.047	239	-	-	656	118	-	-
	1929-30	7	3	5	-	12	3	15	309	89	174	-	162	60	423	-
	1930-31	4	1	4	-	10	1	11	148	44	138	-	68	15	75	-
	1931-32	2	-	4	-	6	-	6	77	-	103	-	42	-	80	-
	1932-33	6	-	2	-	8	-	8	181	-	80	-	87	-	48	-
	1933-34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Köylerde	1928-29	13	-	-	-	13	-	13	365	-	-	-	187	-	-	-
	1929-30	7	-	1	-	8	-	8	234	-	8	-	160	-	3	-
	1930-31	8	-	1	-	9	-	9	227	-	18	-	140	-	15	-
	1931-32	4	-	-	-	4	-	4	144	-	-	-	86	-	-	-
	1932-33	1	-	-	-	1	-	1	62	-	-	-	47	-	-	-
	1933-34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1934-35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	1928-29	29	8	-	-	29	8	37	1.412	239	-	-	843	118	-	-
	1929-30	14	3	6	-	20	3	23	543	89	182	-	322	60	426	-
	1930-31	12	1	5	-	22	1	23	375	44	156	-	208	15	90	-
	1931-32	6	-	4	-	10	-	10	221	-	103	-	128	-	80	-
	1932-33	7	-	2	-	9	-	9	243	-	80	-	134	-	48	-
	1933-34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1934-35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Harf inkılabı sonrası Doğu Anadolu’da Millet Mektebi açılan bir diğer vilayet Diyarbakır olup, 1935’e kadar millet mekteplerinin Diyarbakır’daki faaliyetleri ile tespit edilebilen veriler aşağıda sunulmuştur.

⁹¹Maarif İstatistiği 1928-1935,s.14,15.

Tablo 10: 1928-35 Yılları Arasında Diyarbakır Vilayetinde Millet Mektepleri⁹²:

	Seneler	Dershane Adedi				Öğretmen Adedi			Öğrenci Adedi				Başarı Olan Öğrenci			
		A		B		E	K	T	A		B		A		B	
		E	K	E	F				E	K	E	K	E	K	E	K
Şehirlerde	1928-29	29	8	12	2	14	7	21	857	402	375	88	127	69	367	88
	1929-30	19	3	9	5	14	7	21	449	53	261	185	119	20	111	74
	1930-31	17	1	-	-	17	1	18	574	56	-	-	1.300	118	-	-
	1931-32	11	2	3	-	14	2	16	439	68	117	-	974	195	86	-
	1932-33	7	1	2	-	9	1	10	265	23	64	-	1.138	128	62	-
	1933-34	8	-	1	-	9	-	9	272	-	48	-	137	-	23	-
	1934-35	5	-	-	-	5	-	5	184	-	-	-	142	2	-	-
	Köylerde	1928-29	6	1	-	-	6	-	6	315	21	-	-	184	6	-
1929-30		6	1	-	-	6	-	6	208	18	-	-	97	4	-	-
1930-31		6	-	-	-	6	-	6	199	-	-	-	136	-	-	-
1931-32		7	-	-	-	7	-	7	236	-	-	-	321	-	-	-
1932-33		1	-	-	-	1	-	1	32	-	-	-	70	-	-	-
1933-34		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1934-35		-	-	1	-	1	-	1	-	-	23	-	-	-	-	16
Toplam	1928-29	35	9	12	2	20	7	27	1.168	423	375	88	311	75	367	88
	1929-30	25	4	9	5	20	7	27	657	71	261	185	216	24	111	74
	1930-31	23	12	-	-	23	1	24	773	36	-	-	1.436	118	-	-
	1931-32	18	1	3	-	21	2	23	665	68	117	-	1.295	195	86	-
	1932-33	8	-	2	-	10	1	11	297	25	64	-	1.208	128	62	-
	1933-34	8	-	1	-	9	-	9	272	-	48	-	137	-	23	-
	1934-35	5	-	1	-	6	-	6	184	-	23	-	242	2	16	-

Tablo dikkatle incelendiğinde pek çok değerlendirme yapılabilir, ancak şu iki hususu özellikle ifade etmek yerinde olacaktır. İlki yukarıda da ifade edildiği üzere Diyarbakır'da da kurs adedinin, 1929'dan 1934'e kadar sürekli düşüş içerisinde bulunmasıdır. Tabloya bakıldığında bazı yıllarda söz konusu rakamların bir önceki yıla göre yarı yarıya azaldığı rahatlıkla görülebilir. Tabloda dikkat çeken bir diğer husus ise katılanların gösterdikleri başarısızlık durumu ile ilgilidir. Nitekim tabloya bakıldığında katılım adedine karşılık, başarılı olanlarını sayısının A kurslarında bazı yıllarda neredeyse yarı yarıya düştüğü, bazı yıllarda ise başarılı oranının yüzde 50'nin altında kaldığı gözlenmektedir. Dolayısıyla büyük törenler ve vaatlerle

⁹²Maarif İstatistiği 1928-1935, s.26,27.

faaliyete geçirilen Millet Mekteplerinin kendinden beklenen yetkinliği gösteremediği söylenebilir.

Millet mekteplerinin 1928-1935 döneminde Elazığ ölçeğindeki faaliyeti ile ilgili tespit edilen veriler ise şu şekildedir:

Tablo 11: 1928-35 Yılları Arasında Elazığ Vilayetinde Millet Mektepleri⁹³:

	Seneler	Dershane Adedi				Öğretmen Adedi			Öğrenci Adedi				Başarı Olan Öğrenci			
		A		B					A		B		A		B	
		E	K	E	K	E	K	T	E	K	E	K	E	K	E	K
Şehirlerde	1928-29	41	13	-	-	43	11	54	1.484	843	274	-	681	321	546	-
	1929-30	23	6	2	1	25	7	32	525	227	13	40	348	-	117	21
	1930-31	16	8	1	-	18	7	25	346	92	103	-	195	-	3	-
	1931-32	10	1	3	-	13	1	14	316	4	115	-	146	-	50	-
	1932-33	4	-	3	-	7	-	7	131	-	-	-	47	-	49	-
	1933-34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	61	-	-	-	-	-
	1934-35	6	-	2	-	8	-	8	271	-	-	-	848	-	59	-
Köylerde	1928-29	56	2	-	-	56	2	58	1.964	108	-	-	1.104	54	-	-
	1929-30	37	2	2	-	37	2	39	791	123	-	-	468	94	-	-
	1930-31	23	1	1	-	24	1	25	634	15	18	-	296	5	16	-
	1931-32	9	-	3	-	13	-	13	260	-	117	-	150	-	73	-
	1932-33	-	-	3	-	1	-	1	-	-	39	-	-	-	19	-
	1933-34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1934-35	2	1	2	-	4	1	5	32	12	42	-	29	7	34	-
Toplam	1928-29	97	15	-	-	99	13	112	3.448	951	-	-	1.685	375	546	-
	1929-30	60	8	-	1	62	9	71	1.316	350	274	40	816	285	117	21
	1930-31	39	9	1	-	42	8	50	980	107	31	-	491	79	19	-
	1931-32	19	1	41	-	26	1	27	576	4	220	-	296	-	123	-
	1932-33	4	-	-	-	8	-	8	131	-	154	-	47	-	68	-
	1933-34	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1934-35	8	1	-	-	12	1	13	303	12	103	-	877	7	93	-

⁹³Maarif İstatistiği 1928-1935,s.26,27.

Tabloya bakıldığında 1928-1929 döneminde Elazığ'da köylerde ve şehirlerde 97 erkek ve 15 kadın, toplam 112 A kursu, köylerde ve şehirlerde hiç B kursu açılmamış, A kurslarında 99 erkek, 13 kadın öğretmen görev almış, A kurslarına 3.448 erkek, 951 kadın toplam 4.399 kişi devam etmiştir. Bir sonraki yıl rakamlara bakıldığında ise A kurslarındaki öğrenci ve mektep sayısında azalma görülürken, B kursunda büyük bir artış görülmektedir. 1929-1930 döneminde Elazığ'da yine köylerde ve şehirlerde 60 erkek, 2 kadın toplam 62 A kursu, 2 erkek, 1 kadın toplam 3 B kursu açılmış, bu kurslarda 62 erkek ve 9 kadın öğretmen görev almış, 1.316 erkek, 350 kadın toplam, 1.666 kişi A kurslarına ve 274 erkek ile 40 kadın toplam 314 kişi B kurslarına katılmıştır. Bu rakamların her geçen yıl azaldığı bir gerçektir.

1928-1935 döneminde Erzincan'da Millet Mekteplerine dair veriler ise aşağıda sunulmuştur.

Tablo 12: 1928-35 Yılları Arasında Erzincan Vilayetinde Millet Mektepleri⁹⁴:

	Seneler	Dershane Adedi				Öğretmen Adedi			Öğrenci Adedi				Başarı Olan Öğrenci				
		A		B					A		B		A		B		
		E	K	E	K	E	K	T	E	K	E	K	E	K	E	K	
Şehirlerde	1928-29	32	20	15	7	51	22	73	1.299	735	451	157	800	620	1199	181	
	1929-30	19	11	15	8	41	11	52	403	298	441	273	246	154	368	205	
	1930-31	13	8	13	3	26	8	34	368	116	301	53	142	61	162	29	
	1931-32	9	13	9	3	24	5	29	165	170	188	17	47	85	117	14	
	1932-33	7	3	3	5	11	5	16	231	82	89	121	90	27	62	75	
	1933-34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1934-35	4	4	3	4	6	4	10	62	53	42	68	87	26	37	53	
Köylerde	1928-29	113	37	4	-	121	5	126	4.057	1.025	122	-	1.060	470	115	-	
	1929-30	72	30	53	10	54	-	54	1.720	742	790	55	1.030	354	555	20	
	1930-31	43	12	18	-	49	1	50	1.280	440	469	4	641	95	296	23	
	1931-32	34	7	19	-	36	-	36	846	204	327	1	441	51	220	-	
	1932-33	19	7	6	-	22	-	22	418	200	135	-	234	82	105	-	
	1933-34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1934-35	20	8	6	-	21	-	21	437	150	129	-	254	42	68	-	
Toplam	1928-29	145	57	19	7	172	27	199	5.356	1.760	573	157	1860	1.090	1.234	181	
	1929-30	91	41	68	18	61	11	106	2.132	1.040	1.231	328	1276	508	923	225	
	1930-31	56	20	31	3	60	9	84	1.576	556	770	57	783	156	458	52	
	1931-32	43	20	28	3	33	5	65	1.011	374	515	18	488	136	337	14	
	1932-33	26	10	9	5	-	5	38	649	282	224	121	324	109	167	75	

⁹⁴Maarif İstatistiği (1928-1935),s.28,29.

1933-34	-	-	-	-	27	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1934-35	24	12	9	4	-	4	31	499	203	171	68	341	68	105	53

Tablodaki veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde ilk dikkat çeken husus hiç şüphesiz kurslara katılım adedinin yıllar itibariyle ciddi biçimde düşmüş olmasıdır. Yukarıda ilk yıl için ifade edilen rakamlar hem dersane adedi, hem de katılım adedi bakımından önemli ölçüde azalmıştır. Bu azalma bilhassa ilk yıl ile ikinci yıl arasında A kurslarının dersane adedi ile katılım noktasında önemli ölçüde dikkat çekmektedir. Nitekim ikinci yılda katılım adedi ilk yıla nazaran % 60 civarında bir azalmaya işaret etmektedir. Bu genellemeye sadece B kurslarının ilk ve ikinci yılı için geçerli değildir. B kursları gerek dersane ve gerekse de katılım noktasında ilk yıla nazaran önemli ölçüde artmış, söz konusu artış % 50'ler civarında gerçekleşmiştir. Ancak üçüncü yıldan itibaren B kursları da tıpkı A kursları gibi düşüş eğilimine girmiştir.

Tablodaki verilerde bir diğer çeken husus ise A ve B kurslarına katılanların kurs sonunda ortaya koydukları başarı oranları arasındaki ters orantıdır. Rakamlara bakıldığında A kurslarına katılanların başarı oranı bir hayli düşük olduğu, kim yıllarda oranın % 40'lar seviyesine kadar düştüğü görülmektedir. Buna karşılık B kurslarında ise tam tersi olarak başarı oranının % 80'lerden düşmediği kimi yıllarda oranın 95'lere kadar çıktığı müşahede edilmektedir. Tabii B kurslarının eski yazıyı bilen, eğitimli kişilere yönelik olmasının bunda payı yüksektir. Tabloya bakıldığında açılan kurs ve katılım sayısının 1932-1933 döneminde ciddi biçimde azaldığı ve bunun sonucu olarak ertesi dönemde Erzincan'da millet mektebi açılmadığı, ertesi yıl ise tekrar faaliyete geçirildiği tespit edilmektedir.

Millet mekteplerinin Erzurum vilayeti ölçeğindeki faaliyetleri ise aşağıdaki tabloda gösterildiği şekildedir.

Tablo 13- 1928-35 Yılları Arasında Erzurum Vilayetinde Millet Mektepleri⁹⁵:

	Seneler	Dershane Adedi				Öğretmen Adedi			Öğrenci Adedi				Başarı Olan Öğrenci			
		A		B		E	K	T	A		B		A		B	
		E	K	E	K				E	K	E	K	E	K	E	K
Şehirlerde	1928-29	44	10	13	2	57	12	69	1665	373	512	115	1369	306	268	46
	1929-30	31	14	18	7	49	21	70	1087	486	541	146	844	335	393	145
	1930-31	23	15	17	6	44	17	61	752	391	531	149	545	266	489	128
	1931-32	23	13	16	4	44	12	56	814	336	512	89	475	203	383	64
	1932-33	25	6	14	2	42	5	47	1284	129	332	25	982	70	281	10
	1933-34	9	2	5	-	12	-	12	321	54	114	-	231	40	74	-
	1934-35	9	3	5	2	13	5	18	285	67	97	36	179	35	87	30
Köylerde	1928-29	81	1	-	-	81	1	82	2716	25	-	-	1.624	14	-	-
	1929-30	68	3	26	1	96	2	98	2248	93	693	18	1.558	64	448	12
	1930-31	133	2	40	1	176	-	176	4650	49	992	16	2.871	23	682	7
	1931-32	33	1	26	-	60	-	60	1226	32	750	-	929	16	517	-
	1932-33	27	1	11	1	40	-	40	958	39	350	27	821	37	250	11
	1933-34	3	-	-	-	3	-	3	137	-	-	-	99	-	-	-
	1934-35	12	1	1	-	12	1	13	212	18	20	-	153	16	20	-
Toplam	1928-29	125	11	13	2	138	13	151	4.381	398	512	115	2.993	320	268	46
	1929-30	99	17	44	8	145	23	168	3.335	579	1234	164	2.402	399	841	157
	1930-31	156	17	57	7	220	17	237	5.402	440	1.23	165	3.416	289	1.171	135
	1931-32	56	14	42	4	104	12	116	2.040	368	1262	89	1.404	219	900	64
	1932-33	52	7	25	3	82	5	87	2.242	168	682	52	1.803	116	531	21
	1933-34	12	2	5	-	15	-	15	458	54	114	-	330	40	74	-
	1934-35	21	4	6	2	25	6	31	497	85	117	36	332	51	107	30

1928-1929 döneminde Erzurum'da köylerde ve şehirlerde 125 erkek ve 11 kadın toplam 136 A kursu, köylerde ve şehirlerde 13 erkek ve 2 kız toplam 15 B kursu açılmış, bu kurslarda 138 erkek, 13 kadın öğretmen görev almış, A kurslarına 4.381 erkek, 398 kadın toplam 4.779 kişi devam etmiş, B kurslarına 512 erkek, 115 kadın toplam 627 öğrenci bulunmaktadır. 1929-1930 döneminde Erzurum'da köylerde ve şehirlerde A kursundaki öğrenci ve mektep sayısında büyük çapta azalış görülürken, B kursunda büyük bir artış görülmektedir. Diğer vilayetlerde olduğu gibi burada da 1933 yılından itibaren açılan kurs adedi tekli rakamlara kadar düşmüştür. Başarı oranlarına bakıldığında A kurslarına katılanların B kursiyelerine nazaran daha başarılı oldukları tespitini de yapmak gerekir.

⁹⁵Maarif İstatistiği (1928-1935),s.30,31

Gaziantep vilayetindeki millet mektepleri ile ilgili sayısal veriler ise şu şekildedir.

Tablo 14: 1938-35 Yılları Arasında Gaziantep Vilayetinde Millet Mektepleri⁹⁶:

	Seneler	Dershane Adedi				Öğretmen Adedi			Öğrenci Adedi				Başarı Olan Öğrenci			
		A		B		E	K	T	A		B		A		B	
		E	K	E	K				E	K	E	K	E	K	E	K
Şehirlerde	1928-29	64	38	6	3	70	41	111	3.210	1.374	366	86	1.336	413	548	69
	1929-30	34	9	18	7	55	15	70	911	178	356	144	481	90	252	81
	1930-31	16	5	5	1	22	6	28	345	34	218	28	295	20	177	24
	1931-32	15	2	9	2	25	4	29	498	91	349	10	200	37	252	9
	1932-33	14	5	6	-	11	5	16	509	106	161	-	248	80	95	-
	1933-34	17	3	5	-	22	3	25	521	80	172	-	327	51	132	2
	1934-35	18	3	6	1	25	4	29	544	80	203	40	369	40	113	39
	Köylerde	1928-29	55	-	-	-	-	55	-	55	2.544	-	-	1.024	-	-
1929-30		53	-	10	-	-	54	-	54	1.846	161	-	601	-	55	-
1930-31		18	-	-	-	-	18	-	18	324	53	-	210	-	39	-
1931-32		37	1	-	-	-	37	1	38	959	16	-	389	-	-	-
1932-33		50	1	11	-	-	47	1	48	1.520	157	-	572	-	122	-
1933-34		36	3	10	1	-	37	4	41	819	123	2	402	19	90	2
1934-35		45	3	14	-	-	48	3	51	1.118	204	-	543	21	142	-
Toplam	1928-29	119	38	6	3	125	41	166	5.574	1.374	366	86	2.360	413	598	69
	1929-30	87	9	28	7	109	15	124	2.757	178	517	144	1.082	90	307	81
	1930-31	34	5	5	1	40	6	46	669	34	271	28	505	20	216	24
	1931-32	52	3	9	2	62	5	67	1.457	91	365	10	589	37	252	9
	1932-33	64	6	17	-	68	6	74	2.029	106	318	-	815	86	217	-
	1933-34	53	6	15	1	59	7	66	1.305	115	295	2	729	70	222	4
	1934-35	63	6	20	1	73	7	80	1.601	141	407	40	912	61	255	39

1928-1929 döneminde Gaziantep'te köylerde ve şehirlerde 119 erkek ve 38 kadın toplam 157 A kursu, köylerde ve şehirlerde 6 erkek ve 3 kadın, toplam 9 B kursu açılmış, bu kurslarda 152 erkek, 41 kadın öğretmen görev almış, A kurslarına 5.574 erkek, 1.374 kadın toplam 6.948 kişi devam etmiş, 366 erkek, 86 kadın toplam

⁹⁶Maarif İstatistiği (1928-1935),s.32,33.

452 kişi B kurslarına gitmiştir.1929-1930 eğitim öğretim döneminde rakamlara bakıldığında Gaziantep'te A kurslarının mektep ve öğrenci sayısının neredeyse yarı yarıya azalma görülünken, B kurslarında ise büyük bir artış yaşanmıştır. Bu durum 1932 yılına kadar devam etmiş,1932 yılına gelindiğinde Gaziantep'te A kurslarında artış yaşanırken, B kurslarında kızlar için açılan mektep bulunmadığı görülmektedir. Kurslardaki başarı oranları ise diğer vilayetlerle önemli ölçüde benzerlik göstermiş, A kursiyerleri B'ye nazaran daha başarılı olmuşlardır.

Millet Mekteplerinin Hakkâri vilayeti ölçeğindeki faaliyetleri ise şu şekilde olmuştur.

Tablo 15: 1928-35 Yılları Arasında Hakkâri Vilayetinde Millet Mektepleri⁹⁷:

	Seneler	Dershane Adedi				Öğretmen Adedi			Öğrenci Adedi				Başarı Olan Öğrenci			
		A		B		E	K	T	A		B		A		B	
		E	K	E	K				E	K	E	K	E	K	E	K
Şehirlerde	1928-29	2	-	-	-	2	-	2	100	-	-	-	58	-	-	-
	1929-30	2	-	-	-	2	-	2	85	-	-	-	48	-	-	-
	1930-31	2	-	-	-	2	-	2	65	-	-	-	47	-	-	-
	1931-32	2	-	-	-	2	-	2	55	-	-	-	42	-	-	-
	1932-33	2	-	-	-	2	-	2	50	-	-	-	26	-	-	-
	Köylerde	1928-29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1929-30		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1930-31		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1931-32		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1932-33		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	1928-29	2	-	-	-	2	-	2	100	-	-	-	58	-	-	-
	1929-30	2	-	-	-	2	-	2	85	-	-	-	48	-	-	-
	1930-31	2	-	-	-	2	-	2	65	-	-	-	47	-	-	-
	1931-32	2	-	-	-	2	-	2	55	-	-	-	42	-	-	-
	1932-33	2	-	-	-	2	-	2	50	-	-	-	26	-	-	-

Tablodaki rakamlara bakıldığında bölgede en az millet mektebi açılan vilayetin Hakkâri olduğu açıktır. 1928-1933 yılları arasında vilayet dâhilinde her yıl sadece 2 A kursu açılmış, B kursları vilayet dahilinde hiç faaliyete geçirilmemiştir. A kurslarına katılım da ilk yıl yüksek olmuş, akabinde azalma süreci başlamıştır. 1933 sonrasında da zaten A kursu da faaliyetine son vermiştir. Başarı oranının her yıl %50 seviyesinde gerçekleştiği söylenebilir.

⁹⁷Maarif İstatistiği (1928-1935),s.35,36.

Tablo 16- 1928-35 Yılları Arasında Kars Vilayetinde Millet Mektepleri⁹⁸:

	Seneler	Dershane Adedi				Öğretmen Adedi			Öğrenci Adedi				Başarı Olan Öğrenci			
		A		B		E	K	T	A		B		A		B	
		E	K	E	K				E	K	E	K	E	K	E	K
Şehirlerde	1928-29	62	31	12	4	74	35	109	2.735	1153	189	210	2306	611	195	180
	1929-30	34	12	13	5	47	17	64	1.262	797	302	169	546	217	160	78
	1930-31	27	10	15	4	42	14	56	1.889	922	177	187	625	209	151	43
	1931-32	26	3	7	4	33	7	40	828	463	287	218	452	290	134	54
	1932-33	6	3	3	3	9	6	15	318	257	22	18	292	242	20	16
	1933-14	1	-	-	-	1	-	1	18	-	-	-	18	-	-	-
	1934-35	-	-	-	-	1	-	1	13	7	-	-	7	-	-	-
Köylerde	1928-29	303	85	27	11	330	96	426	15.318	7804	1045	825	7165	3607	965	786
	1929-30	275	114	56	8	331	122	453	9.840	4265	2508	811	5349	1834	1279	458
	1930-31	256	67	36	13	292	80	372	9.636	4306	1152	753	5653	1766	314	289
	1931-32	185	19	25	-	210	19	229	6.178	2848	613	354	3753	1277	499	210
	1932-33	80	12	6	2	86	14	100	2672	1266	131	71	2329	1219	135	69
	1933-34	12	-	-	-	12	-	12	523	157	-	-	164	37	-	-
	1934-35	10	-	5	-	20	-	20	454	110	376	53	224	37	282	40
Toplam	1928-29	365	116	39	15	404	131	535	18.053	8957	1234	1035	9471	4218	1160	966
	1929-30	309	126	69	13	378	139	517	11.102	5062	2810	980	5895	2051	1439	536
	1930-31	283	77	51	17	334	94	428	11.525	5228	1.29	940	6278	1975	465	332
	1931-32	211	22	32	4	243	26	269	7006	3311	900	599	4205	1517	633	264
	1932-33	86	15	9	5	95	20	115	2990	1523	153	89	2621	1461	155	85
	1933-34	13	-	-	-	13	-	13	541	157	-	-	282	31	-	-
	1934-35	10	-	5	-	21	-	21	467	117	376	53	231	37	282	

Tablodaki verilere bakıldığında millet mekteplerine en yoğun katılımın yaşandığı illerin başında Kars'ın olduğu rahatlıkla söylenebilir. Nitekim 1928-1929 döneminde Kars'ta köylerde ve şehirlerde 365 erkek ve 116 kadın toplam 481 A kursu, köylerde ve şehirlerde 39 erkek ve 15 toplam 54 B kursu açılmış, bu kurslarda 404 erkek, 131 kadın öğretmen görev almış, A kurslarına 18.053 erkek, 8.957 kadın toplam 27.010 kişi devam etmiş, B kurslarına 1.234 erkek, 1.035 kadın toplam 2.259 kişi bulunmaktadır. Bir sonraki yıl rakamlara bakıldığında ise A kurslarındaki öğrenci ve mektep sayısında azalma görülürken, B kursunda erkek mektep ve öğrenci sayısında artış görülmektedir. Nitekim 1929-1930 döneminde Kars'ta yine köylerde ve şehirlerde 309 erkek, 126 kadın toplam 435 A kursu, 69 erkek, 13 kadın toplam 82 B kursu açılmış, bu kurslarda 378 erkek ve 139 kadın, toplam 517 öğretmen görev

⁹⁸Maarif İstatistiği (1928-1935) s.40,41.

almış, 11.102 erkek, 5.062 kadın toplam,16.164 kişi A kurslarına ve 2.810 erkek ile 980 kadın toplam 3.790 kişi B kurslarına katılmıştır. Dolayısıyla bu Kars'ta da yıllar itibariyle millet mekteplerinde ritmik bir düşüş yaşanmıştır.

Malatya vilayetindeki millet mekteplerinin faaliyeti ile ilgili veriler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 17: 1928-35 Yılları Arasında Malatya Vilayetinde Millet Mektepleri⁹⁹:

	Seneler	Dershane Adedi				Öğretmen Adedi			Öğrenci Adedi				Başarı Olan Öğrenci			
		A		B					A		B		A		B	
		E	K	E	K	E	K	T	E	K	E	K	E	K	E	K
Şehirlerde	1928-29	45	19	13		58	21	79	1.418	443	452	38	915	340	422	35
	1929-30	21	15	2	2	34	16	50	543	298	279	7	445	252	261	7
	1930-31	11	12	9	1	20	14	34	384	106	230	50	377	93	203	42
	1931-32	8	2	2	2	10	2	12	206	13	48	-	170	7	30	-
	1932-33	10	1	1	-	11	1	12	233	10	43	-	360	8	32	-
	1933-34	9	1	1	-	10	1	11	285	12	28	-	194	11	33	-
	1934-35	63	15	19	-	82	15	97	2.680	630	618	30	1.891	534	503	24
Köylerde	1928-29	63	15	19	-	82	15	97	2.680	630	618	30	1.891	534	503	24
	1929-30	57	3	6	-	63	3	66	1.290	108	159	-	1.268	37	131	-
	1930-31	74	5	7	-	81	6	87	1.803	148	205	46	1.020	98	172	46
	1931-32	75	-	10	1	85	-	85	1.105	-	150	-	805	-	133	-
	1932-33	78	-	7	-	85	-	85	996	-	194	-	722	12	203	-
	1933-34	55	-	3	-	56	-	56	1.120	-	53	-	751	-	49	-
	1934-35	63	5	9	-	68	1	69	1.298	141	142	-	990	136	125	-
Toplam	1928-29	108	34	32	2	140	36	176	4.098	1.073	1.070	68	2.806	694	925	59
	1929-30	78	18	19	1	97	19	116	1.833	406	438	7	1.763	289	392	7
	1930-31	85	17	16	3	101	20	121	2.187	254	435	96	1.397	191	375	88
	1931-32	83	2	12	-	95	2	97	1.312	13	198	-	975	7	163	-
	1932-33	88	1	8	-	98	1	99	1.299	10	237	-	1.022	20	235	-
	1933-34	64	1	4	-	66	1	67	1.405	12	82	-	945	11	82	-
	1934-35	80	7	17	1	90	4	94	1.791	307	394	45	951	175	276	28

⁹⁹Maarif İstatistiği (1928-1935),s.48,49.

Tabloya bakıldığında 1928-1929 döneminde Malatya'da köylerde ve şehirlerde, 108 erkek ve 34 kadın toplam 142 A kursu, köylerde ve şehirlerde 32 erkek ve 2 toplam 34 B kursu açılmış, bu kurslarda 140 erkek, 36 kadın, toplam 176 öğretmen görev almış, A kurslarına 4.098 erkek, 1.073 kadın toplam 5.171 kişi devam etmiş, B kurslarına 1.070 erkek,68 kadın toplam 1.138kişi katılmıştır. Bir sonraki yıl rakamlara bakıldığında ise neredeyse yarı yarıya azalma görülmektedir. Nitekim 1929-1930 döneminde Malatya'da yine köylerde ve şehirlerde 78 erkek,18 kadın toplam 96 A kursu, 19 erkek, 1 kadın toplam 20 B kursu açılmış, bu kurslarda 97 erkek ve 19 kadın, toplam 116 öğretmen görev almış, 1.833 erkek, 406 kadın toplam,2.239 kişi A kurslarına ve 438 erkek ile 7 kadın toplam 445 kişi B kurslarına katılmıştır. Tablo da dikkat çeken başka özellik Malatya'da köylerde B kursu sadece 1930-1931 eğitim döneminde açılmıştır. Başarı durumuna bakıldığında oranın düşük olduğu tespit edilmekle beraber, bazı yıllarda B kurslarına katılan kadınların oranın 0 olması dikkat çekicidir.

Millet Mekteplerinin Mardin vilayeti ölçeğindeki faaliyeti ile ilgili veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 18: 1928-35 Yılları Arasında Mardin Vilayetinde Millet Mektepleri¹⁰⁰:

	Seneler	Dershane Adedi				Öğretmen Adedi			Öğrenci Adedi				Başarı Olan Öğrenci			
		A		B					A		B		A		B	
		E	K	E	K	E	K	T	E	K	E	K	E	K	E	K
Şehirlerde	1928-29	38	4	19	1	57	5	62	2.514	270	1.125	25	2.245	219	1.173	27
	1929-30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1930-31	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1931-32	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1932-33	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1933-34	5	1	2	-	7	1	8	138	9	45	-	68	5	24	-
	1934-35	8	-	2	-	10	-	10	317	8	61	-	136	4	26	-
Köylerde	1928-29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1929-30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1930-31	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1931-32	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1932-33	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1933-34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1934-35	1	-	-	-	1	-	1	28	-	-	-	23	-	-	-
Toplam	1928-29	38	4	19	1	57	5	62	2.514	270	1.125	25	2.245	219	1173	27
	1929-30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1930-31	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1931-32	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1932-33	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1933-34	5	1	2	-	7	1	8	138	9	45	-	68	5	24	-
	1934-35	9	-	2	-	10	-	11	345	8	61	-	159	4	26	-

Tabloya bakıldığında bölgedeki en az millet mektebi açılan illerden birinin de Mardin olduğu rahatlıkla söylenebilir. Vilayet dahilinde ilk yıl köylerde ve şehirlerde 38 erkek,4 kadın toplam 42 A kursu, köylerde ve şehirlerde 19 erkek, 1 kadın, toplam 20 B kursu açılmış, bu kurslarda 57 erkek,5 kadın olmak üzere toplamda 72 öğretmen görev almış, A kurslarına 2.125 erkek, 219 kadın toplam 2.344 kişi devam

¹⁰⁰Maarif İstatistiği (1928-1935),s.50,51.

etmiş, B kurslarına 1.125 erkek, 25 kadın, toplam 1.150 kişi katılmıştır. Ancak sonraki yıllarda arar verilmiş 1933'e kadar Millet Mektebi açılmamıştır. 1933-1934 ve sonrasında açılan Millet Mektepleri de tekli rakamlarda kalmış, katılım da düşük düzeyde seyretmiştir.

Muş vilayetindeki millet mektepleri ile ilgili veriler ise şu şekildedir.

Tablo 19: 1928-35 Yılları Arasında Muş Vilayetinde Millet Mektepleri¹⁰¹:

	Seneler	Dershane Adedi				Öğretmen Adedi			Öğrenci Adedi				Başarı Olan Öğrenci			
		A		B		E	K	T	A		B		A		B	
		E	K	E	K				E	K	E	K	E	K	E	K
Şehirlerde	1928-29	35	16	-	-	39	12	51	1.944	1.249	-	-	431	25	-	-
	1929-30	12	3	3	-	15	3	18	480	64	98	2	191	102	49	2
	1930-31	4	2	3	-	7	2	9	175	98	80	-	115	66	55	-
	1931-32	10	-	2	-	12	-	12	343	10	70	-	207	-	46	-
	1932-33	8	-	2	-	10	-	10	252	-	34	-	108	-	11	-
	1933-34	5	-	1	-	6	-	6	206	-	51	-	64	-	21	-
	1934-35	4	-	-	-	4	-	4	151	-	-	-	307	-	-	-
Köylerde	1928-29	4	-	-	-	4	-	4	165	59	-	-	20	-	-	-
	1929-30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1930-31	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1931-32	1	-	-	-	1	-	1	30	-	-	-	17	-	-	-
	1932-33	3	-	-	-	3	-	3	83	32	-	-	44	-	-	-
	1933-34	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1934-35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	17	-	-
Toplam	1928-29	39	16	-	-	43	12	55	2.190	1.308	-	-	451	25	-	-
	1929-30	12	3	3	-	15	3	18	480	64	98	2	191	102	49	2
	1930-31	4	2	3	-	7	2	9	175	98	80	-	115	66	55	-
	1931-32	11	-	2	-	13	-	13	373	10	70	-	224	-	46	-
	1932-33	11	-	2	-	13	-	13	335	32	33	-	152	17	11	-
	1933-34	5	-	1	-	6	-	6	206	-	51	-	64	-	21	-
	1934-35	4	-	-	-	4	-	4	151	-	-	-	307	-	-	-

Muş ile ilgili veriler incelendiğinde şehirlerde açılan A kurslarına daha fazla katılım gösterildiği, ancak diğer vilayetlerde olduğu ilk yılın sonrasında rakamların oldukça düştüğü tespit edilebilir. Bununla beraber vilayet dâhilindeki B kurslarına ve bilhassa da köylerdeki gerek kurs adedinin ve gerekse katılımcı sayısının oldukça düşük kaldığını ifade etmek gerekir. Başarı oranları hem A hem de B kurslarında bazı yıllarda 0 seviyesinde kalması da dikkat çekicidir.

¹⁰¹Maarif İstatistiği (1928-1935),s.54,55.

Tablo 20- 1928-35 Yılları Arasında Siirt Vilayetinde Millet Mektepleri¹⁰²:

	Seneler	Dershane Adedi				Öğretmen Adedi			Öğrenci Adedi				Başarı Olan Öğrenci			
		A		B					A		B		A		B	
		E	K	E	K	E	K	T	E	K	E	K	E	K	E	K
Şehirlerde	1928-29	18	3	3	2	21	5	26	435	93	79	26	487	71	595	26
	1929-30	8	-	4	-	12	-	12	137	-	111	-	42	-	56	-
	1930-31	3	-	2	-	5	-	5	137	-	120	-	55	-	31	-
	1931-32	2	-	1	-	3	-	3	90	-	54	-	22	-	16	-
	1932-33	2	-	1	-	3	-	3	65	-	32	-	30	-	29	-
	1933-34	2	-	1	-	3	-	3	72	-	33	-	18	-	14	-
	1934-35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Köylerde	1928-29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1929-30		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1930-31		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1931-32		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1932-33		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1933-34		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1934-35		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	1928-29	18	3	3	2	21	5	26	435	93	79	26	487	71	595	26
	1929-30	8	-	4	-	12	-	12	137	-	111	-	42	-	56	-
	1930-31	3	-	2	-	5	-	5	137	-	120	-	55	-	31	-
	1931-32	2	-	1	-	3	-	3	90	-	54	-	22	-	16	-
	1932-33	2	-	1	-	3	-	3	65	-	32	-	30	-	29	-
	1933-34	2	-	1	-	3	-	3	72	-	33	-	18	-	14	-
	1934-35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Veriler bir bütün olarak değerlendirildiğinde bölgedeki en az Millet Mektebi açılan vilayetlerden birinin de Siirt olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. İncelenen dönemde, Siirt'te köylerde hiç Millet Mektebi açılmamıştır. İlk yıl Siirt'te şehirlerde 18 erkek, 3 kadın toplam 21 A kursu, köylerde ve şehirlerde 3 erkek, 2 kadın, toplam 5 B kursu açılmış, bu kurslarda 21 erkek, 5 kadın olmak üzere toplamda 26 öğretmen görev almış, A kurslarına 435 erkek, 93 kadın toplam 528 kişi devam etmiş, B kurslarına ise 79 erkek, 26 kadın, toplam 105 kişi katılmıştır. Ancak ertesi yıl kurs adedi bakımından tekli rakamlara doğru bir düşüş yaşanmış, 1934'den sonra da Millet Mektepleri vilayet dahilinde faaliyet sürdürmemiştir.

Millet mekteplerinin Urfa ölçeğindeki faaliyetleri ile ilgili veriler aşağıda sunulmuştur:

¹⁰²Maarif İstatistiği (1928-1935),s.60,61.

Tablo 21: 1928-35 Yılları Arasında Urfa Vilayetindeki Millet Mektepleri¹⁰³:

	Seneler	Dershane Adedi				Öğretmen Adedi			Öğrenci Adedi				Başarı Olan Öğrenci			
		A		B					A		B		A		B	
		E	K	E	K	E	K	T	E	K	E	K	E	K	E	K
Şehirlerde	1928-29	15	2	-	-	15	2	17	666	123	-	-	615	75	-	-
	1929-30	21	1	3	-	24	1	25	526	115	120	-	164	10	62	-
	1930-31	13	-	3	-	16	-	16	512	-	111	-	219	-	84	3
	1931-32	20	-	6	-	26	-	26	406	-	133	-	72	-	28	2
	1932-33	14	1	4	-	17	1	18	371	38	113	-	338	36	130	1
	1933-34	12	1	5	-	24	1	25	383	21	133	-	242	20	93	-
	1934-35	7	1	3	-	10	1	11	344	43	83	-	265	30	62	-
Köylerde	1928-29	2	-	-	-	2	-	2	78	-	-	-	54	-	-	-
	1929-30	3	-	1	-	4	-	4	67	-	8	-	39	-	7	-
	1930-31	1	-	-	-	1	-	1	56	-	-	-	17	-	-	-
	1931-32	5	-	2	-	7	-	7	57	-	32	-	16	-	9	-
	1932-33	5	1	2	-	6	1	7	103	30	18	-	46	15	24	4
	1933-34	10	1	5	-	11	1	12	196	28	73	-	107	17	56	-
	1934-35	1	-	-	-	1	-	1	45	-	-	-	27	-	-	-
Toplam	1928-29	17	2	-	-	17	2	19	744	123	-	-	669	75	-	-
	1929-30	24	1	4	-	28	1	29	593	15	128	-	193	10	69	-
	1930-31	14	-	3	-	17	-	17	568	-	111	-	236	-	84	2
	1931-32	25	-	8	-	33	-	33	463	-	165	-	88	-	37	3
	1932-33	19	2	6	-	23	2	25	474	68	131	-	284	51	154	5
	1933-34	22	2	10	-	35	2	37	579	49	206	-	349	37	149	-
	1934-35	8	1	3	-	11	1	12	389	43	83	-	292	30	62	-

Tabloya bakıldığında Urfa’da bölgedeki diğer vilayetlerden farklı olarak kurs adedinin ilk yıl sonrasında sürekli olarak düşme değil, beş yıl boyunca nispi bir artış seyir takip ettiği biçiminde bir tespit yapılabilir. İlk yıl açılan kurs adedi 17 iken sonraki yıllarda bu rakam 25’lere çıkmıştır. Urfa’da açılan kurs adedi ilk kez 1934-1935 döneminde tekli rakamlara düşmüştür. Bu olumlu duruma karşılık açılan kursların tümünün erkelere yönelik olduğu, vilayet dahilinde kadınlara yönelik hiç kurs açılmadığı gibi bir olumsuzluğu da ifade etmek gerekir.

Van vilayetinin millet mektepleri ile ilgili verileri ise şu şekildedir:

¹⁰³Maarif İstatistiği (1928-1935),s.66,67.

Tablo 22: 1928-35 Yılları Arasında Van Vilayetinde Millet Mektepleri¹⁰⁴:

	Seneler	Dershane Adedi				Öğretmen Adedi			Öğrenci Adedi				Başarı Olan Öğrenci			
		A		B					A		B		A		B	
		E	K	E	K	E	K	T	E	K	E	K	E	K	E	K
Şehirlerde	1928-29	10	2	2	1	12	3	15	569	69	90	20	388	45	529	20
	1929-30	11	1	3	-	14	1	15	739	45	165	-	333	26	338	-
	1930-31	6	1	4	-	10	1	11	211	15	76	-	127	10	46	-
	1931-32	10	1	3	-	13	1	14	496	30	70	-	335	2	39	-
	1932-33	9	1	2	-	11	1	12	365	23	64	-	221	15	40	-
	1933-34	4	-	-	-	4	-	4	96	-	-	-	45	-	-	-
	1934-35	2	-	1	-	3	-	3	60	-	17	-	373	-	12	-
Köylerde	1928-29	5	-	-	-	4	1	5	218	-	-	-	111	-	-	-
	1929-30	4	-	1	-	3	1	4	321	-	-	-	148	-	-	-
	1930-31	4	-	-	-	4	1	5	145	-	20	-	96	-	19	-
	1931-32	2	-	-	-	1	1	2	38	-	-	-	26	-	-	-
	1932-33	2	-	-	-	1	1	2	35	-	-	-	27	-	-	-
	1933-34	1	-	-	-	1	-	1	30	-	-	-	22	-	-	-
	1934-35	1	-	-	-	1	-	1	14	-	-	-	8	-	-	-
Toplam	1928-29	15	2	2	1	16	4	20	787	69	90	20	499	45	529	20
	1929-30	15	1	3	-	17	2	19	1.070	45	165	-	481	26	338	-
	1930-31	10	1	5	-	14	2	16	464	15	96	-	223	10	65	-
	1931-32	12	1	3	-	14	2	16	534	30	87	-	361	2	52	-
	1932-33	11	1	2	-	12	2	14	400	23	64	-	248	15	40	-
	1933-34	5	-	-	-	5	-	5	126	-	-	-	67	-	-	-
	1934-35	3	-	1	-	4	-	4	74	-	17	-	381	-	12	-

1928-1929 döneminde Van'da köylerde ve şehirlerde 15 erkek, 2 kadın toplam 17 A kursu, köylerde ve şehirlerde 2 erkek, 1 kadın, toplam 3 B kursu açılmış, bu kurslarda 16 erkek, 4 kadın olmak üzere toplamda 20 öğretmen görev almış, A kurslarına 787 erkek, 69 kadın toplam 856 kişi devam etmiş, B kurslarına 90 erkek, 20 kadın, toplam 110 kişi katılmıştır. Diğer vilayetlerde olduğu gibi burada da sonraki yıllarda bu rakamlara bir daha ulaşılamamış, hatta kadınlara yönelik hiç kurs açılmamıştır. Başarı oranlarına bakıldığında köylerdeki ve toplamda B kurslarındaki 0 oranı dikkat çekicidir.

¹⁰⁴Maarif İstatistiği (1928-1935), s.68,69.

2.2.6. Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler:

1930 yılında vatandaşlara okuma alışkanlığı kazandırmak amacıyla ‘Halk Okuma Odaları’ açılmaya başlanmıştır. 1933-1934 eğitim öğretim döneminde tüm Türkiye’de 778 okuma odası bulunurken, Doğu Anadolu’ da Elazığ ve Gaziantep’te 1, Kars’ta 3 Halk Okuma Odası mevcuttu¹⁰⁵. Bu okuma odalarındaki okuyucuların sayısına bakacak olursak, Elazığ’da toplam 33 erkek, Gaziantep’te toplam 2.728 erkek, Kars’ta 683 erkek,56 bayan toplamda 739 kişi buralardan yararlanmıştı¹⁰⁶.

1931-1932 eğitim öğretim yılında Türkiye’de 74 kütüphane mevcut olup,362.818 erkek,16.216 bayan, toplamda 378.944 kişi bu kütüphanelerden faydalanmıştır. Aynı dönemde Doğu Anadolu’da Diyarbakır, Erzincan ve Mardin merkezlerinde kütüphane bulunmaktaydı. Bu kütüphanelerdeki okuyucuların sayısına bakacak olursak, Diyarbakır’da 27.400 erkek, 30 bayan, toplam 27.430 kişi, Erzincan’da 7.082 erkek, 76 bayan, toplam 7.128 kişi ve Mardin’de 1.595 erkek, 30 bayan, toplamda 1.625 kişi mevcuttu¹⁰⁷.

1933-1934 eğitim öğretim döneminde tüm Türkiye’de 102 kütüphane bulunmaktadır. Bu kütüphaneler Maarif Vekaleti halkevleri, vilayetler, şahıslar, vakıflar, belediyeler ve hayır cemiyetleri tarafından yapılmıştır. Aynı dönemde, Doğu Anadolu’da Diyarbakır, Elazığ, Malatya, Mardin, Siirt ve Urfa’daki kütüphaneler vilayetler, Erzincan’ ve Malatya’daki kütüphane Maarif Vekâleti tarafından yaptırılmıştır. Bu kütüphanelerin 1933-1934 dönemindeki okuyucu adedi aşağıdaki tabloda sunulmuştur¹⁰⁸.

Tablo 23- 1933-1934 Eğitim Öğretim Döneminde Kütüphaneler:

Vilayetler	Kütüphane Adedi	Okuyucuların Adedi		
		Erkek	Bayan	Toplam
Diyarbakır	1	36.750	61	36.811
Elazığ	1	1.427	8	1.435
Erzincan	1	3.999	211	4.210
Malatya	1	4.127	79	4.206
Mardin	1	12.491	889	13.380
Muş	1	81	-	81
Siirt	1	2.895	-	2.895
Urfa	1	49.981	-	49.981

¹⁰⁵Maarif Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği (1933-34), Neşriyat:60, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Devlet Matbaası, İstanbul 1935,s.3.

¹⁰⁶Maarif Halk Okuma Odaları, s.22,23.

¹⁰⁷Maarif Halk Okuma Odaları, s.105,106.

¹⁰⁸Maarif Halk Okuma Odaları,s.36.

SONUÇ

Cumhuriyet döneminde eğitim yönünde yapılan yatırımlar, Türk milleti için kısa sürede bir umut ve ufuk doğurmuştur. Bunun sonucu başlayan kalkınma hamlesi büyük bir başarıyla sürdürülürken Doğu Anadolu Bölgesi de bundan nasibini almış, bütün olumsuzluklara karşın ciddi adımlar atılmıştır. Eğitim yönündeki politikaların yürütülme başarısı, önceliklerin belirlenmesi ve nihayet arzulanan sonuçların alınıp alınmadığı tartışılabilir. Ancak bunların tamamı, Türkiye bütünü içerisinde değerlendirilmesi gereken hususlardır. Ama şu tabii gerçektir ki, Doğu Anadolu Bölgesi'ne eğitim yönünden devletin önemli derecede harcamalar yaptığı ve önemli bazı yatırımları da gerçekleştirdiği tespit edilmiştir.

1923-1938 döneminde Doğu Anadolu'daki eğitim verileri bir bütün olarak değerlendirildiğinde harf inkılabı öncesi ve sonrası için farklı tespitler ortaya koymak mümkündür. Nitekim okul, öğrenci ve öğretmen bazlı üç ayrı parametre üzerinden düşünülecek olursa harf inkılabı öncesi dönemde yıllar ilerledikçe bir nicelik kaybindan bahsetmek mümkündür. Neredeyse tüm vilayetlerde 1923 yılındaki söz konusu üç parametreye dair verilere sonraki yıllarda bir daha ulaşılammış, rakamlar sürekli olarak düşmüştür. Tabii bunda Tevhid-i Tedrisat ile beraber Osmanlı dönemine dair bazı eğitim kurumlarını tasfiye ve yeni okul açma girişimlerinin etkisi olduğu bir gerçektir.

1928 yılında harf inkılabı ülke genelinde olduğu gibi Doğu Anadolu'daki eğitim açısından ciddi bir değişim ve dönüşümün miladı olmuştur. Bu dönemde bir taraftan halka yönelik millet mekteplerinin açılması ve ilk birkaç yıl yoğun bir kurs faaliyeti dikkati çekerken, örgün eğitime yönelik ciddi hamleler hayata geçirilmeye başlanmıştır. Nitekim bu çalışmaların sonucu olarak 1928 sonrasında önceki dönemden farklı olarak, bilhassa öğrenci ve okul bazında yıllar itibariyle önemli bir artış meydana gelmiştir. Bu olumlu duruma karşılık, her iki dönemde de neredeyse tüm bölgede kız çocuklarının okullaşma oranının oldukça düşük düzeyde kalması gibi bir negatif durumun da varlığına dikkat çekmekte fayda vardır. 1928 sonrasında okul ve öğrenci adedindeki artışa karşılık bölgede yeterince öğretmen istihdam edilemediği de bir gerçektir. Pek çok vilayette tüm okul kademelerinde öğretmen artış oranı öğrenci artış oranının oldukça altında kalmıştır.

KAYNAKÇA

Albayrak, Mustafa; “Yeni Türk Harflerinin Kabulü Öncesinde, Halk Eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mekteplerinin Açılması”, Ankara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Ata Yolu Dergisi, S: 4 (Kasım 1989).

Akyüz, Yahya; “Atatürk’ün Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, Uluslararası Atatürk Sempozyumu, Ankara: 1994.

Akyüz, Yahya; *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 1997.

Çetin, Kadir; Gülseren H. Ömer, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Stratejileri”, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 160, Güz 2003.

Demirel, Derya; *Osmanlı Devleti’nde Sultaniler ve İdadiler*, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Demirtaş, Bahattin; “Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler”, *Akademik Bakış*, Cilt 1 Sayı: 2, 2008.

Duman, Önder; *Gelenekten Moderniteye Samsun 1923-1950*, Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, No:6, 2014.

Düstur, 1. Tertip, C.2, 1289.

Ergün, Mustafa; *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yayınları, 1997.

Eyice, Semavi; “Hüdavendigâr Külliyesi ”, İstanbul: DİA, XVIII, 1998.

Gelişli, Yücel; *Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri*, 2002.

Hızlı, Mefail; “Osmanlı Klasik Dönemde Medrese”, *Türkler*, XI, 2002.

İnalcık, Halil; “İstanbul- Türk Devrimi”, DİA, İstanbul: XVIII, 2000.

İpşirli, Mehmet; “Medrese”, DİA, Ankara: XXVIII, 2003.

İpşirli, Mehmet; “Enderun”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.

İhsaiyat Mecmuası, 1924-1925 Ders Senesi, İstanbul: 1927.

İhsaiyat Mecmuası 1925-1926 Ders Senesi, İstanbul: 1927.

Kodaman, Bayram; *Abdülhamit Devri Eğitim Sistemi*, 1988.

Karagözoğlu, Galip; “Atatürk’ün Eğitim Savaşı”, *Atatürk Araştırmaları Dergisi*, C. II, S. 4, Kasım 1985.

Kılıç, Selâmi; “Türkiye’de Latin Harfleri Meselesi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, II/7, Ankara: 1991.

Koçer, Hasan Ali; *Türkiye’de Köy ve Eğitimi*, Ankara Üniversitesi.

Kültür İstatistiği, (1934-1935),Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, No:81,Ankara: Köy Hocası Matbaası,

Kültür İstatistiği, (1936-1937), No:121, İstanbul: Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Sakarya Matbaası, 1938.

Maarif-i Umûmiye Nezâreti, İhsaiyyat Kalemi İstanbul: Matbaa-ı Âmire, 1334.

Maarif Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği (1933-34), İstanbul: Neşriyat:60, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Devlet Matbaası, 1935.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1286.

Maarif Vekaleti İhsaiyat Mecmuası 1923-1924 Ders Senesi, İstanbul: 1927.

Maarif Vekaleti İstatistik Yıllığı, 1926-1927, c: 4, Devlet Matbaası, 1929.

Milli Eğitim Kültür İstatistiği, (1935-1936), Ankara: No:102, Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, Mehmet İhsan Matbaası, 1937.

Maarif İstatistikleri (1923-1932), İstanbul: Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Devlet Matbaası, 1933, s.7,10,11,15,27,46,47,57,77,78,79,81,82,83,85,

Maarif İstatistiği 1928-1935, Millet Mektepleri Faaliyeti, İstanbul: Hüsnü tabiat Matbaası, 1935.

Maarif İstatistiği, (1937-1938), İstanbul: No:145, Başvekâlet İstatistik Umumi Direktörlüğü, Sühulet Basımevi, 1939.

Maarif Muallimler İstatistiği, (1933-34), İstanbul: Neşriyat:58, Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Devlet Matbaası, 1935.

Maarif Vekaleti, İhsaiyat Mecmuası, 1923-1924 Ders Senesi, İstanbul: 1927.

Ozankaya, Özer; İstanbul: Atatürk ve Laiklik, 1983.

Özcan, Tahsin; “ Osmanlı Devleti ’nde Eğitim Hizmetlerinin Finansmanı ”, Türkler, X, 2002.

Palazoğlu, Ahmet Bekir: Atatürk İlkeleri, Ankara: 1998.

Parmaksızoğlu, İsmet: "Medrese", Türk Ansiklopedisi, c. XXIII, Ankara:1976.

Resmi Gazete, S: 1030, 3 Teşrin-i Sani (Kasım) 1928.

Tongul, Neriman; “Türk Harf İnkılâbı”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, s: 33-34 (Mayıs-Kasım 2004).

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; Osmanlı Devleti ’nin İlmiye Teşkilatı, Ankara: 1965.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı; 1965: 33, Bilim 1998.

Winter, Michael; Kemalist Türkiye'de Eğitimin Modernleşmesi, Sarmal Yayınları, 1999.

ÖZGEÇMİŞ

Ordu İli, Kabataş İlçesinde 1985 yılında doğdum. İlkokulu, Ardıç Mahallesinde bitirdikten sonra ortaokul ve lise eğitimini Kabataş'ta aldım. 2003 yılında, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarih bölümünü kazanarak, 2007 yılında mezun oldum. 2012 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Tarih Eğitimi Bilim Dalında Yüksek Lisans yapmaya başladım. 2009 yılından itibaren, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde görev yapmaktayım.

